اصول فقه په پښتو ژبه کې

(الاصول من علم الاصول)

تألیف العلامة الشیخ محمد بن صالح العثیمین رحمه الله

ژباړه: عامر حسن

Download from: www.aghalibrary.com

مقدمة المؤلف

الحمد لله نحمده، ونستعينه، ونستغفره، ونتوب إليه ونعوذ بالله من شرور أنفسنا، ومن سيئات أعمالنا، من يهده الله فلا مضل له ومن يضلل فلا هادي له، ونشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له، ونشهد أن محمداً عبده ورسوله، صلى الله عليه، وعلى آله وأصحابه، ومن تبعهم بإحسان إلى يوم الدين وسلم تسليماً.

أما بعد: پس دا په اصول فقه کې يو مختصر رساله ده چې په معاهد علميه کې په دريم کال د مقرر په طور تدريس کولای شی، ددې نوم مې ورته ايښی دی

«الأصول من علم الأصول»

زه د الله تعالی څخه دعا کوم چې زمونږ دا عمل خالص خپل ځان لپاره وګرځوي او ګټور يې وګرځوي، بېشکه هغه اورېدونکی، نږدې او دعا قبلونکی ذات دی

Download from: www.aghalibrary.com

اصول فقه

اصول فقه تعریف : داصول فقه تعریف په دوه ډوله باندی سره کیدای شی
۱ - په یو عبارت د هغی کلمی تعریف چی په یو عبارت د لفظ د اصولو او فقه
پس اصول داصل جمع ده اصل هغه شی چی هغی باندی بل شی بنا کیږي
لکه دی څخه د ديوال بنیاد هم دی او د ونی اصل هم ده چی
هغی څخه د ونی څانګی ښوروی
الله تعالی فرمایی: ایا ته نه ګوری څرنګه الله تعالی بیان کړی دی مثال د
پاکی کلمی چې بیش لکه پاکی ونی ده چې ته یی په ځمکه کی ده او څانګی یی
اسمان کی

{أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلاً كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ} [ابراهيم:24].

او فقه په لغت کی فهم پوهی ته وایی دی څخه مثال الله تعالی دا قول دی

{وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِي} [طه:27]

ای الله زما د ژبی څخه پیتوه کولاو کړی چې دوی زما په خبرو پوه شی
د فقه اصطلاحی تعریف تفصیلی دلایلو په واسطه د شرعی عملی
احکامو پیژندنه
زما مراد په لفظ »معرفة«؛ پیژندنی سره علم او ظن دی څکه د احکامو
پیژندل کله یقینی وی او کله ظنی لکه فقه ډیر مسایل ظنی دی
زما دی قول نه مراد» ألحكام الشرعية«؛) د شرعی احکامو پیژندل(
هغه احکام دی چې د شریعت نه اخذ شوی وی لکه واجب او حرام شی
حرام دی په دی سره عملی احکام د تعریف نه خارج شو لکه دد خبری
پیژندل چی مکمل شی د جز نه لوی وی دد په شان عادی احکام هم په دی
سره خارج شول لکه دد پیژندل چی کله موسم صفا وی نو اوښ په
پرخه کیږی
زما دی قول »العملیة«؛) عملی احکامو پیژندل (څخه مراد
هغه احکام دی چې د عمل سره تعلق نه لری لکه لمونځ کاتونو دی لمونځ
سره هغه احکام خارج شول چې تعلق یی د اعتماد سره وی لکه د الله توحید
د هغه د اسما و صفاتو معرفت ته په اصطلاح کی فقه نه وایی

Download from: www.aghalibrary.com

زما دی لول مراد (فمی دلالت وسره د دلالة تفصیلی (په تفصیلی دلالة سره «؛
ه ئه دلالت دی چی هغه مستقل طور سره د ټولو مسائلو سره تړلی وی ، سره
اصول فقه مه خارج شو ځکه چې هغه کیسی په اجمالی ډول کی بحث کوی
دوم : تعریف د اصول فقه په عبارت لب سره وڅرن مع ن
په دی تعریف باندی سره اصول فقه مه ئه علم دی چی د فقه مه د اجمالی دلایلو څخه
بحث کوی او د فقه مه ی دلایلو څخه د استفادی ال رښونه کوی او د مجتهد) ددی
دلایلو څخه استفاده کونکی (د حال څخه بحث کوی
زما مراد په »إلجمالیة«؛) اجمالی دلایلو(سره عام لواعد ی لکه د لاعده
) امر د وجوب لپاره وی (او د ت حرم لپاره صحت د حکم نفوذ او
بطلان تماض ا کوی
نو په دی سره تفصیلی دلایل خارج شول دا دلایل په اصول فقه مه کی صرف د
لاعدی لپاره د مثال په توګه ذکر کول ی شی

زما مراد په دی لول سره » وکیفیة االستفادة منها «؛)او د فقه مه ی دلایلو څخه د
استفادی ال رښونه کوی(
ددی پوهنه ده چی مجتهد به څنګه وکول ی شی چی دالئلو څخه احکام
راوباسی په دی باب کی د الفاظو او دلالت د احکامو سره چی عموم
خصوص اطلاق تم ید نسخ منسوخ وغیره دی
پس مجتهد په خپل علم سره فقه مه د دلائلو او د دوئی د احکامو څخه استفاده
کوی
زما دی لول مراد » وحال المستفید «؛) د مجتهد حال پیژندل (
پیژندل د حال د مستفید او مستفید مجتهد وی هغه د مستفید وای ځکه
ه ئه په خپله د دلایلو څخه احکام راباسی ځکه ه ئه د اجتهاد درجی ته
رسیدلی وی
نو د مجتهد پیژندنه د ه ئه شرطونه او د اجتهاد حکم وغیره څخه په علم
اصول فقه کی بحث کول ی شی

د اصول فقه فایده :

بیشکه د اصول فقه مه علم ستر مهم لری د اهمیت حامل علم دی ستری فائدی
لری

Download from: www.aghalibrary.com

فائده ئې دا ده چې دی سره ټول مسلمانان په ټولو درست کې پیداشي چې
هغوی سره په صحیح طریقه سره ددلایلو څخه احکام مستنبطیشی
تر ټولو نه مخکې دا فن په منظم شکل سره امام شافعي رحمه الله تعالی
دی بنا کړه ده ئې نه پس نورو علماو د هغه په منهج بدلون تکمیل کړی دی
هغوی دا فن کتابونو کې لیکلی بعضی علماو په شکل کې او بعضی د
نظم په صورت کې بعضی مختصر او بعضی تفصیلی تردی چې دا مستقل
فن وګرځېده چې خصوصیات لري

احکام

احکام جمع د حکم ده چې لغوی معنی ئې فیصله ده او
په اصطلاح کې هغه طلب یا تخییر یا وضع ته وائی چې مکلفینو افعالو
سره متعلق وی او شرعی خطاب ئې مقتضا کوی
زما دی قول »خطاب الشرع«؛ د شرعی خطاب نه مراد قرآن او سنت
دی
زما دی قول »المتعلق بأفعال المکلفین«؛ چې د مکلفینو د افعالو سره
متعلق حکم وی
هغه حکم دی چې ددوی د اعمالو سره متعلق وی لکه د مکلف په دی
باندی حکم وی یا دهغی ترک وی
د دی سره هغه څه خارجیږي چې د عقیدی سره تعلق لري او دی ته په
اصطلاح کې حکم نه وائی

زما دی قول »المکلفین«؛ نه مراد هغه څوک دی چې صاحب التکلیف وی
نو ځکه ماشوم او مجنون هم داخل دی
زما دی قول نه مراد »طلب«؛ نه مراد غوښتنه (دی نه مراد امر او نهی ده
چې د لزوم په طریقه سره شوی وی (لکه فعالی کار وکړه یا ترې نه منع
شه (لکه ترې نه ده افضلیت په وجه منع شوی وی چې افضل عمل نه وی (
یا په د فضیلت د وجی امر شوی وی) یعنی مستحب په درجه کې وی
)
زما دی قول نه مراد »أو تخییر«؛ یعنی شریعت تخییر په طریقه د هغه شی
مقتضا کوی (دی نه مراد مباح دی

Download from: www.aghalibrary.com

او زما د لول نه مراد »أو وضع«؛) شرعت د وضع په طرمه د وشی
مناضا کوی (صحح او فاسد وکره دکوم چی شرعت د و عمل د
بلول ت او فسل پار لمات تاکلی دی

د احکام شرعیه اقسام

احکام شرعیه په دوه قسمه دی ۱ تکلیفیه ۲ وضعیه
تکلیفیه په ۵ قسمه دی واجب مستحب محرم مکروه مباح

واجب پلغت کی لازم او ضروری ته وای
واصطلاحاً: هغه څه ته وای چی شارع پری په الزم طورسره امرکړی
وی لکه پنځه مونځونه
زمونږ پدی لولسره »ما أمر به الشارع«؛)شارع پری حکم کوی(دی سره
محرم مکروه او مباح خارج شول
پدی لولسره چی ه الزمی طورسره پری حکم وی مندوب خارج شو
د واجب اال حکم دی کت شوا مال وړی کله چی دشریعت ابعداری مقصد
وی او تارک ته سزا مال وړی
واجب ته فرض فرضه حتم الزم وای

2 ــ مندوب

پلغت کی هغه چاته وای چی دعوت ورته شوی وی
پشرعت کی هغه عمل ته وای چی شارع پری حکم کړی وی لکن په
لازمی طورسره نه لکه نفلی مونځونه
زمونږ پدی لولسره »ما أمر به الشارع«؛)شارع پری حکم کوی(دی سره
محرم مکروه او مباح خارج شول

Download from: www.aghalibrary.com

زملپی لول سره چی په الزمی طورسرهپری شارع حکم نه وی کړی
ی سره واجب خارج شو
او د مندوب اا کوکنی ته ثواب م الګرکیله چی نتبلع داری ګی کپرض وی
او پرګخوونکی ته سزاکنته
ګته سرنه مسرنون مستحب وانفل وای

3 – محرم : پلی ثت کی هئه ځمته وای چی مغ تری شوی وی
په اص الح کی هئه عمل چی شرعاتری په حتمی طورسره مع کړی
وی لکه د مور اوپلار فرنامانی کول
زملپی لول سره چی شارع تری منعکړی وی واجب مندوب اومباح
خارج شول

زمونږدی لول سره چی ئی نهبه منع نخمی نهوی دی سره مکروه خارج
شو
د محرمترکوونکی ته ثواب م الوګرېچی کله ګثابعداری دشرګعت
مقصد وی اوکوونکی ته ګی عذاب ګملاویږی
او دګته محظور اوممنوع هم وای

.

4 – مکروه : پلهی ثت پسندشی ته وای) هئه شی چی فرتور سره
کول شی (
په اص الح کی هئه عمل ته وای چی شارع ترګنه مع کړی وی لګکن منع
حتمی اوضروری نه وی لکه په چپ الس بدلدیکپلستل خرڅول
زمونږ پدی لول سره چی شارع ترګنه منع کړی وی دی سره واجب مندوب
اومباح خارج شول
او ئی لول سره چی مع ترګنه حتمی نه وی محرم خارج شو
مکروه پرګخووکنی ته ثواب م الوګری کوونکی بلندی څکنانته

5 – مباح : پلهی ثتکی بنکارشی ته او هئه ځمته وای چی پکولو ګی
اجازت وی

Download from: www.aghalibrary.com

په اصطلاح کې هغه عمل ته وايي چې نه پرې امر شوی وي او نه ترې منع
لکه په روژه کې د شپې خوراک کول
زمونږ پر دې قول سره چې امر پرې نه وي شوی واجب او مندوب خارج شو
زمونږ پر دې قول سره چې منع ترې نه وي شوي محرم او مکروه خارج
شو

زمونږ دا قول چې بذاته پرې امر نه وي شوی یا بهتر منع ترې نه وي
شوی د ی سره هغه عمل خارج شو چې هغه ی بدل دی امر شوی وی لکه
چې هغه د مامور لپاره وسیله وي یا ترې منع شوی وی لکه هغه د منهی
لپاره وسیله وي لکن اصولیان کې پدې سره یې نه د مباح اطلاق نه لري
کړی
او مباح ترڅو چې په خپل حالت وي نو پرې ثواب مترتب دی او نه ګناه
د ته حلال او جایز هم وایی

احکام وضعیه

احکام وضعیه هغه علامات دي چې شارع د یو عمل د ثبوت یا نفی
لپاره یې ټاکلي دي
لکه صحت او فساد هم دی

1 – صحیح : په لغت کې د مرض او بیماری نه پاک ته وایی

په اصطلاح کې هغه عبادت یا معامله ته وایی چې په کولو یې بدل ای اثار
مترتب کړی (یعنې د کولو څخه اثر یې وی (
د عبادت څخه صحیح هغه عمل دی چې ذمه داری پرې لری شی) د
انسان نه (او دشریعت حکم پری تکمیل شی
معاملاتو کې صحیح هغه عمل دی چې په وجود شرعی ته وال یې بدل دی یې
اثار مترتب شی) یعنې چې دا عمل باطل ندی (لکه په اخستلو څخه
کې ملکیت حاصلیدل

Download from: www.aghalibrary.com

او عمل هغه ته صحیح ویل کیدای شي تر څو چې په هغې کې ټول شرطونه
وجود ولري او ټول موانع ترې ختم شي
د دې مثال په عبادتو کې: چې مونځ په خپل وخت باندې وکړي شروط او
ارکان او واجبات یې پوره ادا کړي
د دې مثال په معاملاتو کې: لکه تجارت وکړي چې شروط یې ټول وي او
موانع یې نفي وي
نو کله چې د شروطو څخه یو شرط نه وي او یا یو مانع موجود وي نو عمل
نه شي صحیح کیدای
د شرط د نشتوالي مثال په عبادت کې: چې یو کس د اودس نه بغیر مونځ
وکړي
د شرط د نشتوالي مثال په معاملاتو کې: هغه څه خرڅول چې د هغه په
(ملکیت کې نه وي)

د مانع د موجودوالي مثال په عبادت کې: په مکروه وخت کې نفل مونځ
کول
د مانع د وجود مثال په معاملاتو کې: چې یو کس د جمعې د اذان نه پس
څه شی
خرڅ کړي
.

2 – فاسد

په لغت کې د صحیح ضد، په وجه د وخت تم شوي شي ته وایي
او په اصطلاح کې هغه عبادت او معاملات وایي چې په هغې اثار نه
کیږي
فاسد عبادات هغه څه دي چې ذمه پرې نه بري کیږي او شریعت حکم
پرې نه کوي لکه د وخت نه مخکې مونځ ادا کول
او فاسد معاملات هغه څه دي چې اثرات پرې نه مرتب کیږي لکه د مجهول
شي خرڅول

Download from: www.aghalibrary.com

او د عباداتو او معاملاتو شروطو کې فاسد محرم دی ځکه دا د الله د حدودو څخه تجاوز کول دی او د هغه د حکمونو سره مذاق کول دی او ځکه چې نبي علیه السلام په هغه چا رد کړی وو چې د ځانه ئې شرطونه جوړ کړي و په کتاب الله کې نه وو (1)

فاسد او باطل په څو ځایونو کې بېل دی راځی ګرپه دوه ځایونو کې

۱ په احرام کې علماو فرق کړی دی چې فاسد هغه دی چې محرم په کې د تحلل اول نه مخکې د ښځې سره جماع وکړی او باطل هغه دی چې تحلل اول نه مخکې مرتد شی

په نکاح کې علماو فرق کړی چې فاسد په نکاح کې هغه نکاح ده چې د هغې په فساد کې اختلاف وی لکه د ولی نه بغیر نکاح کول او باطل هغه نکاح ده چې د هغې په بطلان اندی اجماع وی لکه د عدت په وخت کې د ښځې سره نکاح کول

---

(1) رواه البخاري «2155» كتاب البيوع، 65 – باب إن شاء رد المصراة.
ومسلم «1504» كتاب العتق، 2 – باب إنما الولاء لمن أعتق

Download from: www.aghalibrary.com

علم

د علم تعریف : د ٌوش ٌی پ ٌژندنه لکه څرنګه چی هٔه دی په لوی پ ٌژندلو سه لکه نه خبری علم چی تول د جزنه کیت وی او په عبدات کی ن ٌت شرط دی

زمونږ پدی لول سره »إدران الشً ء«؛) د ٌو شی پ ٌژندنه(دی سره ی ٌو شً نه پ ٌژندل خارج شول اودی تجهل بس ٌط وا ٌی مثال په طور ٌو چا نه پوښتنه وشوی د بدر کبرپه که کال والع شوی وه هٔه ووا ٌی ما ته پته نشته

زمونږ پدی لول سره »علی ما هو عل ٌه«؛) د ٌوشی په حم ٌمت سره پ ٌژندل(دی سره د ٌوشی پ ٌژندل په داسی توګه چی د والع الت وی خارج شول او دی ته جهل مرکب وا ٌی
د مثال په طور چی له پوښتنه وشه چی کبرزومبر کوم کال والع شوی وه هٔه ووا ٌی د هجرت په درم ٌ کال

زمونږ پدی لول سره »إدراکاً جازماً«؛) د ٌوشی په حتمی طور سره پ ٌژندل (دی سره ادراک ک ٌر جازم خارج شول که احتمال وی چی ک ٌدای شی هٔه چی څنګه د ٌوشی په کی علم ری هٔه شانن ه وی نو ته ٌ علم نه وا ٌی ٌا که چ ٌرته وه احتمالونو څخه ٌو د هٔه په گمان کی راجح وو هٔه به ظن وی او مرجوح ته به وهم و ٌی ٌل ک ٌن کله چی دواړه خوا برابر وو) ٌم ٌن او شک(ته شک وا ٌی
دی سره واضح شوه چی د ادراک) ٌو شی پ ٌژندنه(علم د لاندنی ش ٌلو سره دی

1 – **علم :** د ٌوشی په داسی توګه پ ٌژندنه چی هٔه په حم ٌمت کی هماسی وی .

2 - **جهل بسیط:** د ٌوشی نه پ ٌژندل په کلی توګه

3 - **جهل مرکب:** د ٌوشی په کی لطفوګه پ ٌژندنه) څنګه چی داسره د هٔه په کی علم دی هٔه دد بلکل برعکس وی(

Download from: www.aghalibrary.com

4 – ظن: د یو شي پېژندل له ګڼ سره د احتمال نه چې د دې بر عکس ورته
ډېر کمزوری نه ښکاري

5 – وهم: د یو شي پېژندل سره دی ګمان نه چې دده دی بر عکس ورته ددی
نه ډېر بهتر ښکاري

6 – شك: د یو شي پېژندل په اساس د یو شک چې داوړه خواوې) د شک او یقین
(برابر وی

د علم اقسام :

علم په دوه قسمه دی ١ ضروری ٢ نظری

1 – ضروری : هغه علم دی چې د هغې بواه کی علم لرل ضروری
وی چې انسان ته د هغې علم پېژندل د استدلال او کوشش نه حاصل وی
لکه علم په دې خبره چې کل شی د جز نه کېږي وی ، اور ګرم وی ، محمد صلی
الله علیه وسلم د الله رسول دی

2 – نطری: هغه علم چې نظر او استدلالته حاجت لري)په مخکې نه
حاصلېږي (لکه په وجود کې د نړۍ د وجوب بواه کی علم لرل

Download from: www.aghalibrary.com

الكلام

د كلام تعریف:

الم پلىئتكى ەئە لفظتە وائى چى د ٌو معٌن معنٰى لپارەوضع شوى وى)ٌعنى ٌو خاص معنى لرى(

پە اصطلاح كىەئە لفظتە وائى چى سامع تە فائدە وركوى لكە الله زموږ رب دى محمد ﷺ زموږ نبى دى

الم كمزاكم ددوە لمونو ٌاٌو اسم او فعل نە جوړٌږى

دوال مثال : محمد ﷺ دالله رسول دى ددوٌم مثال: ود رٌده محمد

كالم فمركلمە دە او كلمەەئە لفظ دى چى د ٌو مفرد معنٰى لپارەوضع شوى وى دا پە درى لسمە دە ١ لسم فعل ٫ حرق

أ ـــاسم :ەئە لفظ چى خپلە معنى بيانوى دالالت كوى او ەٌخ زمانى سرە تعلق نە لرى

دا پە درى لسمە دى

١ : ەئەاسم چى د عموم فائدە وركوى لكە اسماء موصولە

٢ : ەئەاسم چى د اطالق فائدە وركوى لكە نكرەلە چى ثبات پە سٌاق كى راشى

٣ : ەئەاسم چى د خصوص فائدە وركوى لكە اعالم

ب ـــ فعل :ەئە لفظ چى پە خپلە معنى باندى داللت كوى او ددرٌو زمانو څخە د ٌو زمانى سرە تعلق ولرى دا بەٌا ماضى وى لكە فەمٌا مضارع لكە فٌهمٌا امر لكە افهم

فهَمِم«، »فٌهْم«، »فهِْمْ«.

والفعل أل سامهٌ فٌد إلطالق فلا عموم له.

او فعل درى وارە لسامە پە اطالق داللت كوى عموم پكى نە وى

ج ـــ حرف :ەئە لفظ چى خپلە معنى نە لرى بلكى د بل لفظ سرە ٌو ځاى كٌږى او ٌو معنى وكوى ددى مثال الس ام دى

Download from: www.aghalibrary.com

1 - الواو: دعطف پاره‌ ده‌ چی مطلق جمع افاده کوی او ترتیب او تعقیب نه افاده کوی او معطوف علیه او معطوف دواړه په حکم کی ګډ وی

2 - الفاء: دا هم د عطف توری دی او معطوف علیه او معطوف دواړه په حکم کی ګډ وی او ترتیب او تعقیب افاده کوی یعنی هغه وخت کی چی معطوف علیه واقع شی بی ځنډه معطوف واقع کیږی

3 - اللام الجارّة: دا توری د ځینی معناوو لپاره راځی چی یو له هغو څخه ملکیت او اختصاص دی

4 - علی الجارّة: دا توری د ځینو معناوو لپاره راځی چی یو له هغو څخه وجوب دی

کلام اقسام

په کلام باندی د صدق او کذب د اطلاق له کبله کلام په دوه ډوله دی

اول: خبر

1 – خبر هغه کلام دی چی ویونکی ته د صدق او کذب نسبت ورکول ممکن وی، یعنی که د واقع سره مطابق وی نو صادق او که د واقع سره مطابق نه وی نو کاذب به وی

خبر د صدق او کذب د احتمال په اعتبار دری ډوله دی

١: هغه خبر چی صدق یی یقینی وی لکه د الله او د رسول الله ﷺ خبر چی صحیح سند ولری

٢: هغه خبر چی کذب یی یقینی وی لکه د شرعی قطعی دلیل سره مخالف خبر

دلاوم مثال لکه هغوکس د نبی علیه السلام نه پس د نبوت دعوی خبر وکړی

دوهم مثال : د دوه ضد شیانو بلوه کی خبر وکړی لکه په یو وخت کی په حرکت او سکون خبر ورکول

۳ : هغه دی چی نه ورته رښتیا ویلی شی نه دروغ دواړه احتمال ورنه به برابر وی لکه په وبل باندی کی په یو ځای د یو کس د تلو او پاره کی خبر وکول

2 - والانشاء: هغه کلام چی رښتیا یا دروغ ورته ویل ممکن نه وی او دی څخه امر او نهی دی لکه د الله قول

: {وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئاً} [النساء: من الآية 36]

کله چی کلام په یو وخت کی خبر او انشا دواړه وی لکه د معاملو الفاظ ځکه عبارتونه لکه بعت دا د خرڅولو کی د نیت په اعتبار سره خبر دی او په الفاظ او عبارتو سره انشا ده

کله د څه فایده په رض کلام د خبر په شکل کی راځی لکن مراد تری انشا وی او بالعکس

دوال مثال د الله دا قول دی

: {وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلاثَةَ قُرُوءٍ} [البقرة: من الآية 228]

ژباړه : طلاقی کړی شوی زنانه به په خپل ځانونو دری حیضونه انتظار کوی د الله دا قول یتربصن په شکل خبر کی دی لکن مراد تری امر دی دا د فایده د مامور به ځنی کول دی ګویا کی داوی والعی امر دی چی د مامور د صفت په توګه ترینه خبر ورکړی شوی

او مثال د عکس) یعنی د انشا په شکل وی مراد تری خبر وی (د الله دا قول دی .

: }وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا اتَّبِعُوا سَبِيلَنَا وَلْنَحْمِلْ خَطَايَاكُمْ{ [العنكبوت: من الآية 11[

ژباړه :او کافرانو مومنانو ته وویل زمونږ د لاری متابعت وکړی مونږ به ستاسو ګناوی بار کړو

Download from: www.aghalibrary.com

دا لول ولی نحمل«
پښکلد امر کی ی لکن مراتر نخبر دی عنی ونربسه تاسو
گنا هونوبارکړو
ددیفا ده د ه ثه ش الزمیگرځول دیکومبلوه کیچی خبر ورکړی
شوی وی

Download from: www.aghalibrary.com

حقیقت او مجاز

کلام د استعمال په اعتبار سره په دوه قسمه دی حقیقت او مجاز

1 – حقیقت :هئه لفظ دی چی خپل معنی لپاراستعمال وی
لکهاسد دُو بنکاری ح ُوان پاراستعمالولیشی
زمونږپدیلول سره)چیمستعمل لفظ دی(دی سره مهمل خارجشونو
مهملته حُمت ُا مجاز ول صح ُحندی
زمونږپدیلول سره ُهاوضع لاول لفظ په خپله معنیکیاستعمال
وی)یکومی لپاره چی اصل کیوضعشوی وی(
دیسره مجاز خارجشو
حقیقت په دری قسمه دی لغوی، شرعی ،عرفی .
لغوی حقیقت :هئهمستعمل لفظ چی دخپلیهئی معنیلپاراستعمال وی
لیهئت کی ورتهوضعشوی وی
زمونږپدیلول سره چلغیت کی ددیمعنی لپارهوضعشوی وی دی
سره ح ُمتشرعی او رعفی خارجشو
ددی مثال صالهلفظ دی اصل کیلغت کی دا ددعا لپاره وضع شوی
ی نو اله لئتپه الکمی به داپه معنی باندی محمول وی

هئه لفظ چیسمتعملشی هئی معنیلپاره چیشرعت کی ورلهوضع
شوی وی
زمونږدی لول سرهچی شرعت کی ورتهوضعشوی وی ی سره حُمت
لئوی او رعفی خارجشول
ددیمثال لفظد صلاه ی پهشُرعت کی ددی نه مرادهئه الوالو افعال
دی چیتکبیرسرهشروع کیږی او المسره ختمیږینو په الم د ا هل
الشرکی به دلپدی معنی بالدی محمول وی

Download from: www.aghalibrary.com

حقيقت عرفى : هغه لفظ چې هغې معنى لپاره استعمال وي كوم معنى چې ورته عرف كې وضع شوي وي
زمونږ په دې ولوسره چې عرف كې ورته وضع شوي وي دي سره حكمت لغوي او شرعي خارج شو
ددې مثال داده په عرف كې دې لفظ څخه مراد هغه څوان دى چې څلور پښې لري نو په كالم د اهل عرف كې به دلته دغې معنى باندې محمول وي
ددې تقسيم د پيژندلو فائده دا ده چې موږ به هغه لفظ په هغې معنى باندې حمل كړو د كوم لپاره چې وضع شوي وي نو په استعمال د اهل لغت كې به په حكمت لغوي باندې او په استعمال د اهل شرع كې به په حكمت شرعي او په استعمال د اهل عرف كې به په حكمت عرفى باندې محمولېږي

2 – مجاز : هغه لفظ دى چې غير په لې (معنى) كوم لپاره چې وضع شوي دي (نه بغير لې معنى لپاره استعمال وي
لكه اسد چې د زړور سړي لپاره استعمال شي
زمونږ په دې ولوسره چې مستعمل به وي دي سره مهمل خارج شو ځكه هغه حكمت او مجاز نشي كېداى
زمونږ په دې ولوسره د غيرې معنى لپاره استعمال وي دي سره حكمت خارج شو
ددليل نه بغير د لفظ په مجازي حمل كول جائز ندي او دليل ته په علم بيان كې قرينه وائي

د لفظ د مجاز لپاره استعمالولو كې شرط دا دى چې د حكمي او مجازي معنى ما بين كې به لوى ربط وي
د لپاره چې عبارت صحيح شي د دې ربط په علم بيان كې علاقه وائي
دا ربط به يا مشابهت كې وي يا د غير نه بغير
كه چېرته مشابهت كې وي نو دې ته استعاره وائي لكه د بهادر سړي لپاره د اسد لفظ مجازي استعمالول

Download from: www.aghalibrary.com

و کـه چیرته ا عالله) ربط(مشابهت د وجی نه وی نو دی ته مجاز
مجاز مرسل وای کله چی مجاز په کلیمه کی وو او کـه مجاز په نـورو کـی
وی نو دی ته مجاز عقلی وای
مثال دلته ن فی المجاز المرسل: أن تقول: رعینا المطر، فکلمة «المطر» مجاز
عن العشب الذی تجوز بها الکلمة.
ومثال دلته ن فی المجاز العقلی: أن تقول: أنبتت المطر الشعب الفکلمات کلها
یراد بها حقیقة معناها لکن الإسناد الإنبات إلی المطر مجاز؛ لأن المنبت حقیقة
هو الله تعالی فالتجوز فی الإسناد.
د مجاز مرسل له اقسامو څخه په زیادت سره مجاز او په حذف سره دی
مثال د اول) په زیادت سره مجاز (دا د الله تعالی دا قول
{لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ} [الشورى: 11] دا کاف زیادی دی لپاره چی د الله
تعالی د مشابه د نفی کولو
تاکید و شی
او مثال د مجاز په حذف سره د الله دا قول دی
{وسئل القرية} [يوسف: 82] یعنی د کلی والا و نه پوښتنه وکړه نو اهل
دلته مجازا حذف شوی دی
او د مجاز ډیر اقسام نور هم دی چی په بیان کی ذکر کړی
په اصول فقه کی د حقیقت او مجاز ذکر کول و مقصد دادی چی د دلالت د
الفاظو ځا حقیقی وی ځا مجازی نو ددی دواړو معرفت ته ضرورت وو
والله اعلم
تنبیه
په لغات او کلماتو کی انقسام حقیقت او مجاز ته کول د متاخرینو
په نزد مشهور عمل دی او بعض علما وای په لغات کی مجاز نشته بعضی
وای مجاز شته نه په لغات کی نشته په کلام الله کی دا قول د ابو اسحاق
اسفرایینی او په متاخرینو کی علامه شنقیطی اختیار کړی دی
شیخ الاسلام ابن تیمیه رح او د هغه شاگرد ابن القیم رحمهما الله دا اصطلاح د
دریم قرن نه وروسته پیدا شوی ده او دوی ددی قول
تردید په لوی عبارتونو سره کړی دی چا چی مطالعه کول غواړی نو هغه ولګی
چی دا قول حق دی(1)

(1) كتاب الإيمان ص 73، ومختصر الصواعق ص 1510.

Download from: www.aghalibrary.com

امر

د امر تعريف:

امر هغه لفظ دی چی په طریقه د استعلاء سره د فعل طلب کولو ته وضع کړی شوی لکه: أقيموا الصلاة وآتوا الزكاة.

زمونږ په دی لفظ سره) امر هغه لفظ دی (دی سره اشاره خارج شوه اشارې ته امر نه ویل کیږی اګر چه هغه امر معنی ورکوی

زمونږ په دی لفظ سره چه د فعل د طلب دپاره وضع کړی (ی سره نهی خارج شوه ځکه نهی د ترک دپاره وضع کړی شوی وی د فعل نه مراد ایجاد دی نو دا به هر لفظ ته شامل وی چی امر پری شوی وی

زمونږ په دی لفظ سره) په طریقه د استعلا)دی سره التماس) درخواست کول (دعا وغیره خارج شول کوم چی د امر د صیغو په شکل سره معلومیږی

د امر صيغى

د امر لپاره څلور صيغى مستعمل دى

1 - **فعل الأمر** مثال یی لکه : **{اتْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ} [العنكبوت: من الآية 45]**

2 - **اسم فعل الأمر** مثال یی لکه : حيَّ على الصلاة.

3 – هغه مصدر چی د فعل امر په ځای واقع وی مثال یی لکه : **{فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ} [محمد: من الآية 4]**

4 هغه فعل مضارع چی لام امر پری داخل وی مثال: **{لِتُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ} [المجادلة: من الآية 4]**

Download from: www.aghalibrary.com

لکه د امر د صیغې نه بې ځنې بل کوم کار ته د ځکه چې (د امر د صیغې نه مطلب د فعل طلب دی) حاصلیږي د مثال په توګه که څوک فرض واجب مندوب طاعت وکړي نو دا به د ستاینې وړ وي او که یې پریږدي نو مذمت به یې کیږي او که منع کړل شوي کار وکړي نو ګناهګار به وي

دامر صیغه د څه تقاضا کوي :

د امر صیغه چې مطلقا ذکر شي په اصل کې د مامور به (هغه څه چې امر پرې شوی وي)

د وجوب او د هغې په فوري طور سره ادا کولو تقاضا کوي

دی دلیل چې امر د وجوب تقاضا کوي د الله تعالی دا قول دی : **{فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ} [النور: من الآية 63]،**

ژباړه: پس هغه کسان چې د رسول الله ﷺ د حکم مخالفت کوي باید ووېریږي چې د وی به فتنه ورسیږي او یا به په دردناک عذاب کې مبتلا شي.

طریقه د استدلال دا ده چې الله تعالی د رسول الله ص د حکم څخه د مخالفت کوونکو ته ګواښ کړی دی چې هغوی به فتنه ورسیږي یا فتنه یې نه مرګ ګمراهي ده

یا به په دردناک عذاب کې مبتلا شي او دا سزا ورکول صرف د واجب پریښودلو په وجه وي نو دا دلیل دی چې د رسول الله ﷺ کار ته حکم کول د هغې د وجوب دپاره دی

او دا دلیل چې امر د فوریت (سمدستي) تقاضا کوي د الله دا قول دی **{فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ} [البقرة: (148)، والمائدة: 48]** ژباړه: نو تاسو په نیکیو کې سبقت (مخکې والی) وکړئ

او مامورات شرعي (شریعت چې کوم کارونو ته حکم کړی دی) خیر دی نو په هغو ته مخکې کول دي او د هغې په سمدستي توګه ادا کولو ته حکم شوی دی نو دا د فوریت دوجوب دلیل دی

Download from: www.aghalibrary.com

ا

او حب ذپر ځرتا تو کله خ ورته په حقه د مسال ال ی لی ی :نبی دل لد ال ب
ځه ر ده دی ی ٌه ته ا الله عنه ی مرض سل م ا او وو ی لری ن ګد ب ی ک وو لو نرب ر س
خ ب ر و ک ړ ی وو چی خلک و ورت ت کړل ت و کړ ی وو (1)
او ځکه چی دوه کاله په جلدی سره کولو کی ډېر احتیاط دی ذمه پری بری
کېږی او په وس تکولو کی لیسم لس م نصان ات هی ت ر دی چی ډېر
واجبات سره یې اندی جمع شی با ی د ادا کولو څخه عاجز وی

کله امر د وجوب او فورت څخه وګرځی کله چی لرنه (دلیل) موجود وی
د وجوب څخه خروج کوی دا مختلف و ماصولو پاره راځی د ه ئ ی څخه
ب عض ی په لاندی توګه بیانږی

1 – الندب:) سرا ت ح ال ب پاره (لکه د الله دا لول : **{وَأَشْهِدُوا إِذَا تَبَايَعْتُمْ}**
[البقرة: 181] ژباړه (کله چی تجارت کوی نو ګواهان حاضر کړی (ه ل ه په
ګواه ان حاضرول بیاندی امر سنت حب ال پاره دی پدی دلیل سره چی نبی علیه
ال الم د و اعرابی څخه اس ای پ تی وواو ګواه ی ن ه وو حاضر کړی (1)

2 – الإباحة:) باحت (لکه چی وش ی ب ل دی امر د ه ئ ی د منع څخه
وروسته واقع شو ا د ه ئ ه شی په وجوب کی واقع وو چی ه ئ ی بیاندی د
حرام ګان وو دی څخه ت ک ل ک ت ر امر د ا ب ح ت لپاره وی
د منع څخه وروسته د امر د لواع ک دومثال د الله دا لول دی
: **{وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوا} [المائدة: 2]** ژباړه (کله چی تاسو ال ل شی نو
ښکار و ک ړ ی (
دلته مپه ښکار ب ر ل دی امر د ښکار څخه د منع نه پس واقع شوی دی ه ئ ه منع
چی په دی لول د الله کی ده

(1) رواه البخاري «2731، 2732» كتاب الشروط، 15 -. وأحمد «4/ 326/ 19117».
(2) رواه أبو داود «3607والنسائي في «الكبرى»، «6243» كتاب البيوع، 82 – وأحمد «5/ 215»، وصححه الإلباني في «الإرواء» «1286».

Download from: www.aghalibrary.com

{غَيْرَ مُحِلِّي الصَّيْدِ وَأَنْتُمْ حُرُمٌ} [المائدة: 1] د احرام حالت کې ښکار مه کوی

نو دا امر د اباحت لپاره شو

وا مثال د دې امر چې د ښځې بواه کېوالعشوی ېې کومانډی چې د حرام ګمان کړده

نبی علیه السلام ته لول دی

افعل ولا حرج«)1(، وکړه څه حرج نشته (په جواب دصحابه کې ی فرمائېلی وو چې د حج په وخت ځې د حج افعال بواه کتې پوسکړی و کوم چې دخترپه ورځ اکولی شی ا ځکې کول ځې د وبل څخه جاز دی)1(

3 – التهدید: دهمکې ورکول (لکه دالله دا لول: **{اعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ} [فصلت: من الآية 40]** ترباره) وکړی څه چې مو زړه کېواړی بشکه الله ستاسو اعمال وني (**{إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ نَارا} [الكهف: من الآية 29]** ترباره)بشکه مونږ د ظالمانو لپاره اور تیار کړی دی (

د امر نه وروسته د وعید ذکر کېدل دلیل دی چې امر د تهدید لپاره دی

امر د فوریت)سمدستي (څخه تراخي لپاره همات عمالږی

ددی مثال د روژو لضا د مېدېاندی امر شوی دی لکن لی شته چې دا امر تراخی)سمدستي نه کول لپاره د ی عائشه رضی الله عنها فرمائې: ما به لې به د رمضان د روژو لضا وه نه شوه لضاشعبان نه څکې پماله کومه شوات کې نشوه رالول ی داسول الله د وجود د وجې نو لکه چې رتفت اخر حراوه ی نبی علیه الصلاة د عائشې رضی الله عنها پدی علم بدلی سکوت نه وی اختیار کړی)1(

(1) رواه البخاري «83» كتاب العلم، 23 – باب الفتيا وهو واقف على الدابة وغيرها.

ومسلم «1306» كتاب الحج، 57 – باب من حلق قبل النحر أو نحر قبل الرمي.

(2) انظر: البخاري «1950» كتاب الصوم، 40 – متى يقضى قضاء رمضان.

ومسلم «1146» كتاب الصيام، 26 – باب قضاء رمضان في شعبان.

Download from: www.aghalibrary.com

هئه څه چی مامور د هئی نهبئُر نهپوره کُړي
کـله چی د مامورپه کـول په ٌوشی‌بـاندی مولوی وی) او هئی نهبئُر ٌی
کـول‌ناممکـن وی(نو دکـپه‌شی‌به هم د مامور بهپه‌حکـم کـی وی‌کـه مامور
به واجب وی‌نو دلـبه هم واجب وی‌او کـه ماموربه‌مستحب وی‌نو دلـبه
هم‌مستحب وی
د واجب مثال د عورتپه‌ولی کـله چی د عورتپه‌ولکـپړی‌په اکـستـلو
باندی مولوی‌وی نوکـپړه‌اکـستـل هم واجب د ی
مثال مستحب :د جمعی‌په ورځ عطراستعمال کـله چی د عطرو
ساتعمالول د عطروپه‌اکـستـلو مولوی وی‌نو د هئی‌ساکـتـلی هم‌مستحب د
ی
او دالاعده د ٌوی‌بلی عامی‌لاعدی په‌ضمن کـی راځی هئه داده)وسُالو
حکـم د مماصدوحکـم په څُر دی‌نو د ماموربه‌ووسُالو هم مامور به د ٌاو د
منٌهاتووساٌل منهی عنها دیً.

Download from: www.aghalibrary.com

نهی (د یو شی څخه منع کول)

د نهی تعریف :

اصطلاح کښې نهی هغه قول ته وایی چې د اعلی له خوا ادنی ته د کار نه منع کولو لپاره وی او د لا ناهیه سره خاص وی لکه دا قول د الله تعالی چې فرمایی

{وَلا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَالَّذِينَ لا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ} [الأنعام: من الآیة 150] (ژباړه) د هغو کسانو د خواهشاتو متابعت مه کوه چې زمونږ آیتونه دروغ ګڼی او په آخرت باندی ایمان نه لری

زمونږ په دی قول سره چې قول دی د دی سره اشاره ده خارجیږی هغه اشاره چې د منع معنی ورکوی

زمونږ په دی قول سره چې د منع نه پکی وی د دی سره امر خارجیږی ځکه امر د کار د غوښتلو لپاره وی

زمونږ په دی قول سره چې په طریقه د استعلاء سره وی د دی سره دعا او التماس خارجیږی ځکه دعا په طریقه د کمونی او التماس په طریقه د مساوات سره وی

زمونږ په دی قول سره چې د لا ناهیه سره خاص وی د دی سره امر خارجیږی ځکه د امر لفظونه هم کله کار نه منع کولو لپاره وی لکه اترک او ذر او دع او داسی نور نو د امر صیغه ده او نهی نه ده بلکه امر دی چې د یو شی د نه کولو غوښتنه ده هغه شی چې حرام یا مکروه وی نو د نهی په اصلی صیغه کې د هغه کار د تحریم او کراهت لپاره وی

د نهی صیغه د څه شی لپاره کیږی ؟

د نهی صیغه په اصل کې د منع له پاره ده) هغه شی چې منع کړی شوی وی (تحریم لپاره استعمالیږی

دلیل په دی باندی چې نهی د تحریم لپاره وی دا د الله تعالی قول دی

Download from: www.aghalibrary.com

{وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا} [الحشر: من الآية 7])
څهشی چیتاسو ته رسول ﷺ درکړی هغه واخلی او د څه نه چی مومنع کړی منعشی ترېنه
پس د ټوشی څخهمنع کول ی بلد ی امر دهغی څخه د منع کولو په وجوببباندی دلیل دی او دیسرهت حرټ هم الزمېږی

لبدی بلدی لیل چینههغفسادلباطل کوی) د هغه عمل فساد لپاره چی منع ترېنهشوی وی (
دینی لې ل ال الم د الول دی
: »من عمل عملا لیس علیه أمرنا فهو رد«)1(؛
ژباړه) چا چی یو عمل وکړ هغیباندی زموږ امر نه وی هغه مردود دی(

او د څهنه چی هغه منع کړی ونو هغیباندی حکمنفی کړی نو مردود به وی
د مذهبونو علی ل اعلماپه باره دمنهیعنه کی چی ایا دا به باطل وی او که صحیح به وره د تحریم سره
ددیلاعلی وضاحتپه لاندیتوګه دی

1 کله چی نهی دمنهیعنه)هغهشی چیمنع ترېنهشوی وی(ذاتته متوجه وی یا یی شرط ته نو باطل به وی

2 کله چی نهی یو خارجیشیته متوجهوی د منهیعنه د ذات اوشرط سره متعلق نه وی نو باطل به نه وی

مثال د نهی متوجه ذات دمنهی ته مثال چی دی : دخترونوپه ورځ د روژی نیولو نهمنع ده

---

(1) رواه مسلم «1718» «18» كتاب الأقضية، 8 – باب نقض الأحكام الباطلة ورد محدثات الأمور.

Download from: www.aghalibrary.com

مثال د نهی متوجه نفس ته: په معامله کی د جمعی د اذان نه پس اخستل خرڅول دی

مثال د نهی د متوجه کیدو شرط د عبادت ته: د سوری پاره د ورتلو د اوبو لاسو نو ته حکم دی چه د اودس شرط دی نو که چا په پاسکی پړی کړی چی هغی ته د شوی وی نو هغه به باطل وی ځکه چه نهی د عبادت (هغه شرط ته راګرځی)

مثال د نهی د متوجه کیدو شرط ته په معامله کی: د خنزیر پوره ګیری د بیع خرڅول دی ځکه مبیع بوا که علم لرل د بیع د صحت پاره شرط دی نو که چا حمل خرڅ کړی بیع به باطله وی ځکه نهی د بیع شرط ته راګرځی

مثال د نهی د راګرځیدو عبادت څخه خارجی شی ته: د سپوری پاره د ورتلو سپی کړی څخه منع ده نو که چا ورته ورتلو پړی کسپړی سره هغی کړی مونځ به باطل نه وی ځکه نهی د مونځ ذات او شرط ته نده متوجه

مثال د نهی د متوجه کیدو خارجی امر ته په معامله کی: د هوکه څخه منع ده که چا هوکه سره د شی خرڅ کړی نو بیع به باطله نه وی ځکه نهی د بیع ذات او شرط ته نده متوجه

کله نهی د تحریم نه علاوه نورو معناو پاره استعمالیږی که چه لنډ ئی موجود وی

د هغی معانو څخه بعضی په لاندی ډول دی

1 - الکراهة: کراهت: مثال ئی د نبی علیه السلام دا قول دی «لا یمسنَّ أحدکم ذکره بیمینه وهو یبول» (زباړه) نه دی پکار چی ستاسو کی یو تن د متیازو کولو په وخت خپل شرمګاه په ښی لاس کله چی متیازی کوی

جمهور علما رام ئی دلته نهی د کراهت پاره ده ځکه شرمګاه د انسان د بدن حصه ده او د نهی حکمت د السپیک ساتل دی

Download from: www.aghalibrary.com

2 - الإرشاد: ارشاد (لارښوونه) مثال ئي نبي عليه السلام دا قول دى)
هغه مونځ نه پس دا دعا لوستل مه پرېږده
»لاتدعن أن تقول دبر كل صلاة اللهم أعني على ذكرك وشكرك وحسن
عبادتك«.
د امر او نهی په خطاب كې څوك داخلېږى ؟
د امر او نهی په خطاب كې هغه شخص داخلېږى او هغه ته مكلف
كس دى

زمونږ په دې قول سره چې بالغ به وى دې سره مونږ خارج شوو ماشوم
په امر او نهی باندی بالغ پېشان هم نه ټينګيږى په هغه په عاقل وبالغ باندی
امر كول شى چې په طاعت باندی عادت ئې جوړ شى
او ګناه ونو څخه منع كول شى چې د هغې ترك ئې عادت وګرځى
زمونږ په دې قول سره چې عاقل به وى مجنون خارج شو ځكه هغه په امر
او نهی باندی مكلف نه دى نه په هغه منع كول شى چې په هغه باندی
ظلم فساد ونه كړى او كه ئې ماموربه ادا كړى نو صحيح كېږى
ځكه هغه په كې د تابعدارى نيت نه كوى
دليل دا دې باندی دا اعتراض نه وارد دېږى چې د ماشوم او لېونی په مال كې
خو زكات واجب دې ځكه زكات او مالى حقونو وجوب د ځو مونږ
سبابو سره تعلق لرى كله چې وجود ولرى حكم هم وجود لرى نو په دې كې
كتاب سبب ته ده نه فاعل ته
په امر او نهی باندی مخاطب والى كې مسلمانان او كفار دواړه شامل دى بلكه
د كفار څخه كفر په حالت كې د ماموربه ادا كول نه لېږى ځكه الله
فرمائى: **{وَمَامَنَعَهُمْ أَنْ تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقَاتُهُمْ إِلَّا أَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَبِرَسُولِهِ}**
[التوبة: من الآية 54] ژباړه) دوى نه دى منع كړى چې د دوى څخه صدقات
قبول كړى شى مګر دا چې دوى په الله او رسول باندی كفر كړى دى (
او كله چې ئې اكفار مسلمانشى د عمل قضا په ترى نه ده لازمه الله تعالى
فرمائى: **{قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ يَنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ} [الأنفال: من الآية 38]** ژباړه) ووايه دې كفارانو ته كه چېرته دوى منع شى دوى ته تېر شوى
ګناه ونه معاف شى

Download from: www.aghalibrary.com

۱

اونبی ﷺ السلام عمروبن العاص ته فرمایل وو: »أما علمت یا عمرو أن الإسلام یهدم ما کان قبله« (۱) ایا پته نشته چی اسلام مخکنی ټول گناهونه ختموی

بالغ کله چی کله کفر پریږدی اسلام ته راشی د مامور به او اعمالو په ترک به ورته سزا ملاوږی الله تعالی د مجرمانو جواب په لاندی کلمو کړی کله چی هغوی څخه پوښتنه وشی چی څه شی به اور کی اچولی یی

{مَا سَلَكَكُمْ فِي سَقَرَ} [المدثر:42] {قَالُوا لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّينَ} [المدثر:43] {وَلَمْ نَكُ نُطْعِمُ الْمِسْكِينَ} [المدثر:44] {وَكُنَّا نَخُوضُ مَعَ الْخَائِضِينَ} [المدثر:45] {وَكُنَّا نُكَذِّبُ بِيَوْمِ الدِّينِ} [المدثر:46] {حَتَّى أَتَانَا الْيَقِينُ} [المدثر:47]

هغوی به وایی مونږ مونځ نه کوو مسکین ته مو خوراک نه ورکوو د مسکینانو خوړو ملگری وو د لامت د ورځی نه منکر و تر دی چی مونږ باندی مرگ راغلی

د تکلیف موانع

تکلیف یعنی د انسان په عمل باندی حکم لگول د تکلیف موانع دی د هغی څخه بعضی په لاندی ډول دی

جهل نسیان اکراه) څوک مجبور کول(

نبی کریم ﷺ فرمایی

: » ان الله تجاوز عن أمتي الخطأ والنسيان وما استکرهوا علیه« (۲) ژباړه (بیشکه الله تعالی زما امت ته خطا نسیان او هغه څه چی دوی پری مجبور کړی شی معاف کړی دی

جهل د علم نه وی یعنی مکلف چی د حرامو ارتکاب کړی او حرمت ورته نه وی معلوم هغه ته گناه نه رسیږی

(1) رواه مسلم «121» كتاب الإيمان، 54 – باب كون الإسلام يهدم ما كان قبله وكذا الهجرة والحج.

(2) رواه ابن ماجه «2043، 2045» كتاب الطلاق، 16 – باب طلاق المكره والناسي. والبهقي «6/ 84» كتاب الإقرار، باب من لا يجوز إقراره. قال العجلوني في «كشف الخفاء» «1/ 523/ 1393»: حسنه النووي في «الروضة» و «الأربعين

Download from: www.aghalibrary.com

لکه څوک چې پوهېږي چې غوږ کې خبرې کېږي اودا ورته نه وي معلوم چې
غوږ کې خبرې کول حرام دي
کله چې د واجب په وجوب باندې د جهل دوجې پرېږدي نو لمونځ پرې
لازمېږي د کله چې وخت تېر شوی وي ځکه نبی کریم ﷺ هغه کس ته
چې مونځ ئې په صحیح طریقه سره نه ادا کولو هغه ته ئې د مونځ روانولو
په لمانځه بیا دوباره د ادا کولو حکم ورکړی و نه دې حاضر مونځ د اعادې حکم ئې ورته
اونسیان د قوم علماء په شی څخه دزړه په ګډه له پلو ته وائي کله چې د حرامو شی
په نسیان سره کوم فرض کار پرېښي نو څه ګناه پرې نشته لکه چې څوک د روژې په
حالت کې په هېره سره خوراک وکړي او کله چې د نسیان د وجې د واجب
پرېږدي نو هغه ګناه پرې نشته لیکن کله چې ورته رایاد شي لمونځ به بیا
راوړي دا د بیبی نه دا لیل دی د وجې نه

»من نسي صالة فليصل ها إذا ذكرها« (1) (ژباړه) چا نه چې مونځ هېر شو
پس هغه دې کړي کله چې ئې را یاد شي (
اکراه : د یو کس په هغه څه باندې مجبوره کول چې هغه ئې کول نه
غواړي پس څوک چې د حرامو شی په کولو باندې مجبوره شو هغه
باندې ګناه نشته لکه څوک چې د کفر اختیارولو باندې مجبور کړی شی او
زړه ئې په ایمان مطمئن وي او څوک چې د واجب په ترک باندې
مجبوره شو هغه باندې هم ګناه نشته البته اکراه د زائله کیدو نه وروسته به
لمونځ راوړي لکه یو کس د مونځ په ترک باندې مجبوره شو تر دې چې
وخت ئې تېر شو نو دې باندې لمونځ راوړل دي کله
چې اکراه زائله شوه
اودا تول موانع الله پاک کې دي ځکه دا په معرفت او رحمت باندې
بنا دي او که چې د بندګانو حقونه دي نو ددې په وجه د هغه ضمانت نه
ساقطیږي کله چې صاحب حق راضي شوي نه وي

(1) رواه البخاري «597» كتاب مواقيت الصلاة، 37 – باب من نسي صلاة فليصليها إذا ذكرها ولا يعيد إلا تلك الصلاة.

ومسلم «684» كتاب المساجد، 55 – باب قضاء الصلاة الفائتة واستحباب تعجيل قضائها.

Download from: www.aghalibrary.com

العام

د عام تعریف :

عام لغت کی شامل ته وايی
په اصطلاح کی هغه لفظ ته وايی چی بیله حصره په ټولو افرادو ته
شاملوی لکه : {إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ} [الانفطار:13]
ځکه چی ټولو سره نیکو افرادو ته به شامل وی هیڅ سره هغه لفظ
خارج شوی فرد ته شامل ی لکه عام او کېره په سیاقات کی
لکه د الله ﷻ قول
تعالی: {فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ} [المجادلة: 3] ی آیت کی رقبه) ټول
افرادو ته شامل ندی لکه د ی نه مراد یو مخکی فرد دی
او ځکه چی بیله حصر نه هغه لفظ خارج شو چی ټولو
افرادو ته په حصر سره شاملوی لکه اسما عدد لکه ، زر او یو سره

د عموم صیغی :

د عموم ټولی صیغی شپږ دی

1 – هغه صیغه چی په ماده سره په عموم دلالت کوی لکه کل جمیع کلفه
لا په تطبیق لکه د الله ﷻ قول
: {إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ} [القمر:49]
2 - أسماء شرط؛ لکه د الله تعالی دا ارشادات : {مَنْ عَمِلَ صَالِحاً فَلِنَفْسِهِ}
[الجاثية: من الآية 15] {فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللَّهِ} [البقرة: من الآية 115

3 - أسماء استفهام ؛ لکه د الله ﷻ قول کی : {فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِمَاءٍ مَعِينٍ}
[الملك: من الآية 30]
(ژباړه) څوک دی چی راولی تاسو ته اوبه ({مَاذَا أَجَبْتُمُ الْمُرْسَلِينَ}
[القصص: من الآية 65] (ژباړه) تاسو پیغمبرانو دعوت ته څه جواب
وکړو ({فأين تذهبون} [التكوير: 26] (ژباړه) تاسو چیرته ځی (

Download from: www.aghalibrary.com

4 - ألسماء الموصولة: اسم موصول له لکه څه ی لول د الله کی : **{وَالَّذِي جَاءَ بِالصِّدْقِ وَصَدَّقَ بِهِ أُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ} [الزمر:33]** (ژباړه) چا چې رښتیا راوړل او د هغې تصدیق ئې وکړ پس هم دوی متقیان دی (

{وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا} [العنكبوت: من الآية 69] (ژباړه) کوم کسان چې زموږ په لاره کی کوښښ وکړي موږ به هرو مرو خپلې لارې ورته ورښایو

{إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِمَنْ يَخْشَى} [النازعات:26]. (ژباړه) بې شکه په دې کی عبرت دی د هغه چا لپاره چې د اخرت نه ویریږي

{وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ} [آل عمران: من الآية 129] (ژباړه) او د الله لپاره هغه څه دی چې په اسمانونو او ځمکو کی دی (

5 - نکره چې کله د نفی نهی او شرط نه وروسته راشي نو په عام ډول کارول کیږي او استغراق کی راشي لکه د الله ډا ارشادات ئې مثال دی:

: **{وما من اله الا الله} [آل عمران: 62]**) او نشته لایق دعبادت بغیر د الله دی (**{وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئاً} [النساء: من الآية 36]**.) دالله عبادت وکړي او هغه سره هیڅ شی شریک کوی **{إِنْ تُبْدُوا شَيْئاً أَوْ تُخْفُوهُ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيماً} [الأحزاب:54]** که تاسو هیڅ شی ښکاره کوی او ئې پټوی پس بې شکه الله په هرشي باندی علم لري

) **{مَنْ إِلَهٌ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيكُمْ بِضِيَاءٍ أَفَلا تَسْمَعُونَ} [القصص: من الآية 71]** څوک دی دالله نه علاوه چې تاسو ته رڼا درکړي ایا تاسو خبره نه اوری

6 – هغه اسم چې دا ضافت په وجه معرفه کیږي تعریف ئې داشوی چې برابره ده که مفرد وی که جمع مثال ئې لکه دالله دا قول

: **{وأذكروا نعمة الله عليكم} [أعراف: 74]**)یادکړی د الله نعمتونه په تاسو باندی (

7 – هغه اسم چې الف او لام پری داخل وی برابره ده که مفرد وی که جمع لکه دالله دا قول

: **{وَخُلِقَ الْإِنْسَانُ ضَعِيفاً} [النساء: من الآية 28]** انسان کمزوری پیداشوی دی **{وَإِذَا بَلَغَ الْأَطْفَالُ مِنْكُمُ الْحُلُمَ فَلْيَسْتَأْذِنُوا كَمَا اسْتَأْذَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِم}**

Download from: www.aghalibrary.com

[النور: من الآية 59] کله چې ستاسو ماشومان بلوغت ته ورسيږي نو اجازت
دې غواړي لکه څنګه چې هغوی نه مخکې خلکو اجازت غوښتلی دی

هر چې ال عهدی دی نو دی که یې به معهود تعین کړی شی که هغه عام وی نو
معرف به هم عام وی او که هغه خاص وی نو معرف به هم خاص وی
مثال د عام د الله دا قول دی کله چې ستا رب ښتو ته وویل زه د خټې
څخه انسان پیدا کوونکی یم
کله چې زه هغه برابر کړم او روح پکې واچوم نو تاسو ورته سجده وکړی
نو فرښتو ټولو سجده وکړه
{إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلائِكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَراً مِنْ طِينٍ} [صّ:71] {فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ} [صّ:72] {فَسَجَدَ الْمَلائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ} [صّ:73]

مثال د خاص د الله دا قول دی{كَمَا أَرْسَلْنَا إِلَى فِرْعَوْنَ رَسُولاً} [المزمل: من الآية 15] {فَعَصَى فِرْعَوْنُ الرَّسُولَ فَأَخَذْنَاهُ أَخْذاً وَبِيلاً} [المزمل:16]
لکه څنګه چې مونږ فرعون ته رسول لیږلی وو پس فرعون د دې
رسول نافرمانی وکړه نو مونږ په سخت نیولو سره ونیولو

هر چې معرف په هغه ال سره دی چې د بیان جنس لپاره وی نو دی کی
دا فراد عموم نه وی لکه چې ته وواې الرجل خیر من المرأة، أوالرجال
خیر من النساء سړی د ښځی نه بهتر دی یا سړی د ښځو نه مراد دا دی
چې هر فرد د سړو د هر فرد د ښځو څخه بهتر دی بلکې مراد دا دی چې دا
جنس د دې جنس نه بهتر دی ځکه بعضی زنانه خو د بعضی سړو نه
بهتری وی

په عام باندی عمل کول

د علماؤ په لفظ عموم باندی تر هغه پوری عمل کول واجب دی تر څو چې یې
تخصیص نه وی شوی ځکه دلیل ان او حکم په خصوص باندی دلالت کوی
د دلالت مطابق عمل واجب دی تر څو چې دلیل ددې برخلاف راشی

Download from: www.aghalibrary.com

اکـله چی عام دٌو خاص سبب لپاره راکلی وی نو د هٔی په عموم به عمل کـولی شی ځکه عبرت عموم لفظ لره دی نه خصوص سبب لره مګر کـه دلٌل راشی او دکی علت خصٌص وکړی او دکی سبب پوری ٌی خاص کړی کـوم چه لوه کـی چی وارد دی نو دلـه بٌا مدکی پسی خاص وی

مثال د هٔه عام چه تخصٌص ٌی څ دلٌل نشته ٌات د ظهار دی ددی سبب نزول د اوس بن صامت ظهار ی لٌکن حکم د هٔه او عام خلکو لپواه کـی عام دی

وا مثال د هٔه عام چه تخصٌص ٌ په دلٌل دی د نبی علیه السلام دا قول دلٌل دی

«لیس من البر الصٌام فی السفر» (1) په سفر کـی روژه نٌول نٌکی نده ددی سبب دا وو چی نبی علٌه السلام په سفر وو نو ګڼه ٌی ولٌده او ٌو کس ٌی ولٌده چی خلکو پری سیوری شوی وی و ٌی فرمائٌل دا څه شی دی؟ هٔ وی وٌل روژه دار دی نبی علٌه السلام وفرمائل په سفر کی روژه نٌول نٌکی نه ده نو دا عموم خاص دی په هٔه چا پوری چی د هٔه حال ددی سړی د حال پشان وی ٌعنی په سفر کـی پری روژه سخته وی او ددی تخصٌص دلٌل دا دی چی نبی علٌه السلام به په سفر کـی روژه نوله کله چی به پری مشقت نه وو او نبی علٌه السلام هٔه کسان نه کوی چی هٔه نٌکی نه وی (1)

---

(1) رواه البخاري «1946» كتاب الصوم، 36 – باب قول النبي ﷺ لمن ظلل عليه واشتد الحر: ليس من البر الصوم في السفر.

ومسلم «1115» كتاب الصوم، 15 – باب جواز الصوم والفطر في شهر رمضان للمسافر في غير معصية إذا كان سفره مرحلتين فأكثر.

(2) انظر: البخاري «1945» كتاب الصوم، 35 – باب.

ومسلم «1122» كتاب الصيام، 17 – باب التخيير في الصوم والفطر في السفر.

Download from: www.aghalibrary.com

الخاص

خاص په لغت کی : د عام ضد دی
او په اصطلاح کی هغه لفظ دی چی په یو محصور شخص یا عدد باندی دلالت کوی لکه اسما اعلام اسما اشاره اسما عدد
زمونږ په نیز دلیل سره چی محصور به وی دی سره عام خارجیږی
تخصص په لغت کی تعمیم ضد دی
او په اصطلاح کی د عام ځینی افرادو ته وویل شی
مخصص په یو شی سره دلیل کوم چی کون تخصیص ته وای او هغه شارع دی او دی اطلاق په هغه دلیل کیږی کوم چی تخصیص حاصلیږی
او تخصیص په دوه ډوله دی متصل منفصل
متصل : هغه دلیل تخصیص دی چی په خپل مستقل نه وی) بلکی ته ی حاجت وی (
منفصل : هغه دلیل تخصیص دی چی بل شی ته ی ضرورت نه وی او په خپل پوره وی
د مخصص متصل اقسام
١ : استثنا: په لغت کی ثنی نه ماخوذ دی او ثنی د شی بیرته واپس کول وته وایی لکه درسی پری (اول)
په اصطلاح کی : د علم ځینی افراد د عام د حکم څخه په الا یا ددی په شان نورو حروفو سره وستل لکه د الله ﷻ قول
{إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ} [العصر:2] {إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ} [العصر:3]
ژباړه) بیشکه هر انسان نقصان کی دی مګر هغه کسان چی ایمان ی راوړی نیک عملونه کوی او په حق باندی یو بل ته نصیحت کوی
زمونږ په نیز دلیل سره چی په الا او ددی په شان نورو حروفو سره دی سره تخصیص په شرط سره خارجیږی

د استثنا شرطونه

Download from: www.aghalibrary.com

د نیابت د صحت لپاره ځینی شرطونه دی چی په لاندی ډول بیانیږی

1 – مستنیب به په مستنیب منه سره متصل وی (پیوسته به وی) په حکم کی اختلاف

په متصل حکم متا هغه دی چی مستنیب منه سره پیوست وی او دواړو ماښین کی ځه جلا والی نه وی

او متصل حکما هغه دی چی مستنیب او مستنیب منه ماښین کی په اساسی ډول سره جلا والی راشی چی د فعل ډول د انسان طاقت کی نه وی لکه ټخی کول او مسلی کول

لکن که چرته په اساسی ډول سره د ماښین کی جلا والی راشی چی د فعل ډول ممکن وی تل کوت وی نو استنابه صحیح نه وی

لکه څوک کس و وایی: زما کلاما ته ډول ازاد دی، بیا چی په شی باندی خبره شروع کړی بیا و وایی که رسول نو استنابه صحیح نه وی او ټول کلامانو به ازاد شی

او ځینی علما وايی چی سکوت سره استنا درست دی که څه هم فاصله ډیره وی په دلیل د ابن عباس رضی الله عنهما دا حدیث دی چی نبی علیه السلام د فتح مکی په ورځ وفرمایل

: «إن هذا البلد حرمه الله يوم خلق السموات والأرض، لا يعضد شوكه ولا يختلى خلاه» فقال العباس: يا رسول الله إلا الإذخر فإنه لقينهم ولبيوتهم، فقال: «إلا الإذخر» (1).

او دا ډول راجح دی ځکه دا حدیث پری دلیل دی

2 – مستثنی به د مستثنی منه د نیمی ډیر نه وی که چرته یو کس وایی د ده په ما باندی لس درهمه دی مګر شپږ نو دا استثنا به صحیح نه وی او لس واړه به په ما باندی لازم وی

او ځینی وايی دی چی دا شرط نشته بلکی استثنا صحیح کیږی اګر چه مستثنی د مستثنی منه د نیمی نه ډیر وی نو په دی مثال کی په ده باندی صرف څلور درهمه لازمیږی

(1) رواه البخاري «1349» كتاب الجنائز، 77 – باب الإذخر والحشيش في القبر.

Download from: www.aghalibrary.com

بالتہ کہ چُرتہ ٔیتعیش وَثنی کړل نو بیا ٔپہ لوارہ لولہ سرہ نشرانتزا نہ
صحٔح کٔبڑی کہ چٔری ووأی د ہئہ پہ نہانددیلس در ہمہ لرض دی
کہر لس نفو لس واربہہ پری لرض وی

داشرط ہلہی کلہ چیرشانا د عدد شخوی کہہ صفت شخہوی بٔا
شرانلپہ ہر صورتی کی صحٔحدہ کہ تعیش وثنی کوئی ٔا اکثر ددی مثال
د اللہ لہ لول دی
: **{إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ إِلَّا مَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْغَاوِينَ} [الحجر:42]**
او دابلیٔ ستابعداران د نٔمونہ ڈٔر دی او کہ چٔرتہ ووأی ورکڑہ ہئہ چا
لرہ چیرہ کور کیدی مکر خانولہ نہبٔا معلوم ہشوہ دي کہ ور لکٔتول
خان دیونو تاشنلہ صحٔح وی ا و ۂنچہ ورتہ نہ وکړل کٔبڑی

دویم: شرطیہ لئ کی عالمتٔ) نبشیتہ وأی(
اولتہ دشرطنہ مراد د ٔوشی ببل سرہ ترلپہ نظعبار د وجود شہتہ
والی (ٔا عدم) نشولای(پہ ان شرطة سرہ ٔا ددیشانونو حروفو سرہ
اوشرطبہ مخصوص وی بورابرہ دہ کہ خکی راشی ٔا وستہ
مثالد شرط چیخکہی راکولی وہلا تہلی دالول دی
: **{فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُم} [التوبة: من الآية 5]**
کہ دوی توبہ ٔستلہ مونٔحونہ ٔی لأکړل زکات ٔی ادا کړن نو دوی
پرٔڑدی
مثال دشرط چی ورستہ راکولی وی داللہدا لول دی
{وَالَّذِينَ يَبْتَغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرا} [النور: من الآية 33]. او ہئہ کپلامانستاسو چیتاسو سرہ کٔتل کوی نو
ٔکتل ورسرہ وکړی کہ چٔرتہ تاسو تہپہدوی کی خٔربنکاری

دریم : صفت دی اوصفتہئہ لفظ دی چی پہ ٔواسی معنی الات کوی
چی د بعاعضی افراد ورسرہ خاص کٔبڑی لکہ نعتبدل حال
مثال دنعت د اللہتعالی دالول دی

Download from: www.aghalibrary.com

: **{فَمِنْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِنْ فَتَيَاتِكُمُ الْمُؤْمِنَاتِ} [النساء: من الآية 25]** نو د
ه‌ئه وٌنزو ځخه چېتاسو ٌیمالکان ٌی چی ه‌ئوی‌ستلس و دمومنو زنانه
ځخه دی

مثال صبدل د الله تعالی‌دا لول: **{وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلاً} [آل عمران: من الآية 97]** د الله تعالی پخلکو بان‌دی حج دبٌت الله
لازم دی د چا چی استطاعت وی الری

مثال د حال د الله تعالی‌دا لول دی : **{وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِناً مُتَعَمِّداً فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِداً فِيهَا} [النساء: من الآية 93]** او څوک چی مومن لپه لصد لتل کړی
نو ده‌ئه‌سزا جهنم دی چی همٌشه‌به‌پکی وی

مخصص منفصل

ه‌ئه‌ته چی په خپل ځای بان‌دی‌پوره وی اودا پهدری لسمه دی تخصٌص په
حس باندی تخصٌص په عمل سره تخصٌص په شرع سره
په حس سره تخصٌص مثال د الله تعالی لول په عاد باندی د رالٌږل‌ی
شوی‌سٌلی‌بلوه کی دی: **{تُدَمِّرُ كُلَّ شَيْءٍ بِأَمْرِ رَبِّهَا} [الاحقاف: من الآية 25]** ا سلی هرشی د الله‌په امر سره ذره ذره کوی
نو حس په دی بان‌دی دلالت کوی چی ه‌ئی خواسمان او ځمکه نه وه‌خرابه
کړی
مثال د تخصٌص په‌عمل سره دالله تعالی‌دا لول دی **{إِنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ} [احقاف: من الآية 33]** بٌشکه الله تعالی د هرشی‌خالك دی
لٌکن عمل‌پدی‌خبره دلٌل دی چی دالله ذات مخلوق ندی او ه‌ئه ددی عموم
مستثنی دی
بعضی علما واٌی‌چی کوم‌دلٌل چی په حس‌او عمل سره خاص‌شی‌دا به د عام
مخصوص ځخه‌نه وی‌بلکه‌دا به د ه‌ئه عام ځخه وی چی‌خصوص ترٌنه
مراد وی ځکه‌دا مخصوص‌په‌دی کی د متکلم او مخاطب‌په ذهن کی د
شروع‌نه وو او دا مثال دی ده‌ئه عام‌چی خصوص ترٌنه مراد وی
ره‌چی تخصٌص په شرع سره دی‌نو کتاب اوسنت د ٌوبل تخصٌص
کوی او‌په اجماع او لٌاس سره هم دلران او حٌث تخصٌص کٌدای شٌی
مثال د تخصٌص دلران‌په‌لران باندی د هلل‌ادا لول دی

Download from: www.aghalibrary.com

: **{وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ} [لبقرة: من الآية 228].**

طلاق وکړی شوی زنانه به دری حیضه انتظار کوی ددی تخصیص په لاندی آیت سره شوی دی الله فرمایی :

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمَسُّوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُّونَهَا} [الأحزاب: من الآية 49].

ای مومنانو کله چه تاسو خپلی ښځی د جماع څخه وړاندی طلاقی کړی نو تاسو په هغوی باندی څه عدت نشته چه شمار یی کوی

او مثال د تخصیص د لاران په سنت باندی دا دلیلونه د میراث دی

{يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنْثَيَيْنِ} [النساء: من الآية 11]

الله تاسو ته د اولادو په باره کی وصیت کوی چی د هلک حصه د دوه جینکو برابره ده

ددی تخصیص په دی دلیل د نبی علیه السلام سره شوی دی : «لا یرث المسلم الکافر ولا الکافر المسلم» (1) مسلمان به کافر څخه میراث نه وړی او نه به کافر د مسلمان څخه

او مثال د تخصیص د لاران په اجماع سره د الله تعالی دا دلیل دی

{وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً} [النور: من الآية 4] او هغه کسان چه په پاکو زنانه باندی د زنا تهمت لګوی او بیا څلور ګواهان نه راولی نو دوی ته اتیا دری ورکړی ددی تخصیص په اجماع سره شوی دی چه کله چه غلام تهمت ولګوی نو هغه به څلویښت دری وهل کیږی

دا مثال د دوو اصولیانو بیان کړی دی لیکن د ځینو په نظر دی کی اختلاف شته او ما د لپاره صحیح مثال ندی موندلی

او مثال د تخصیص د لاران په قیاس سره د الله تعالی دا دلیل دی

{الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ} [النور: من الآية 2]

زناکاره ښځه او زناکار سړی هر یو د دوی څخه سل دری ووهی په قیاس باندی ددی تخصیص شوی دی او غلام زانی لپاره سزا نیمه شوی ده د مشهور دلیل مطابق به هغه به پنځوس دری وهل کیږی

---

(1) رواه البخاري «4283» كتاب المغاري، 48 – باب أين ركز النبي ﷺ الراية يوم الفتح.

ومسلم «1614» كتاب الفرائض، بلا باب، أول حديث فيه.

Download from: www.aghalibrary.com

مثال د تخصیص د سنت په ذریعه د نبی علیه السلام دا قول دی

: «أمرت أن أقاتل الناس حتى يشهدوا أن لا إله إلا الله وأن محمداً رسول الله ...» الحديث (1) ماته حکم شوی چی د خلکو سره جګړه وکړم تر څو چی دوی کلمه ووایی

دا تخصیص په دی آیت سره شوی دی

{قَاتِلُوا الَّذِينَ لا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ} [التوبة:29] د دی کسانو سره قتال وکړی چی په الله او د اخرت په ورځ ایمان نه لری نه حراموی هغه څه چی الله او د هغه رسول حرام کړی دی او حق دین متابعت نه کوی چی دا اهل کتاب دی تر دی چی جزیه ورکړی او دوی ذلیله وی

او مثال د تخصیص د سنت په سنت سره د نبی علیه السلام دا قول دی : «فيما سقت السماء العشر» (2) په هغه فصل کی چی په باران سره اوبه شوی لسمه حصه ده

دا تخصیص په دی حدیث سره شوی دی

«ليس فيما دون خمسة أوسق صدقة» (3). د دری سوه صاعو نه کم فصل کی زکات نشته

ماته د تخصیص د سنت په اجماع سره دلیل کی کوم مثال معلوم ندی

او مثال د تخصیص د سنت په قیاس سره د نبی علیه السلام دا قول دی

---

(1) رواه البخاري «1399» كتاب الزكاة، 1 – باب وجوب الزكاة.

ومسلم «20» كتاب الإيمان، 8 – باب الأمر بقتال الناس حتى يقولوا:

لا إله إلا الله محمد رسول الله ويقيموا الصلاة.

(2) رواه البخاري «1483» كتاب الزكاة، 55 – باب العشر فيما يسقى من ماء السماء وبالماء الجاري.

(3) رواه البخاري «1484» كتاب الزكاة، 56 – باب ليس فيما دون خمسة أوسق صدقة.

ومسلم «979» كتاب الزكاة، بلا باب

Download from: www.aghalibrary.com

بې واده هلک چې بې واده ځوني سره زنا وکړي نو سل درې دې او یو کال
د وطن نه شړل دې (1)
ددې تخصص په لاس سرشوي چې مال سزا په نوم والکې په وزنه
بلدي لاسشوي دي او دمشهور لول طابکبه د کلام زانی سزپلنځوس
درې وې

---

(1) رواه مسلم «1690» كتاب الحدود، 3 – باب حد الزنى.

وأحمد «5/ 313/ 22718» ولفظ التغريب عند ابن ماجه «2550» كتاب الحدود، 7 – باب حد الزنا

Download from: www.aghalibrary.com

مطلق او مقيد

د مطلق تعريف:
په لغت کې د مقيد ضد دى
او په اصطلاح کې هغه لفظ چې په حقيقت بان دې ډېر دلېد څخه دلالت کوى
لکه د الله ﷻ قول

{تحرير رقبة من قبل أن يتماسا} [المجادلة 3] د غلام ازادول دى
مخکې د دې نه چې لمس وکړى

زموږ په دې قول سره چې په حقيقت به دلالت کوى ې سره عام خارج شو
ځکه هغه صرف په عموم باندې دلالت کوى

او زموږ په دې قول سره چې بې ډېرد لېد نه دى سره مقيد خارج شو) ځکه
هغه کې لېد وى (

تعريف د مقيد : مقيد په لغت کې هغه اوښ ته ويل کېږي چې زنځير
پکې اچول شوى وى
او په اصطلاح کې هغه لفظ دى چې د لېد سره په شي باندې دلالت
کوى
لکه د الله تعالى دا قول
تعريف المقيد:
{فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ} [النساء: من الآية 92] پس ازادول دى د غلام
مومن
زموږ په دې قول سره چې لېد سره دى سره مطلق خارج شو

په مطلق باندې عمل کول
په مطلق باندې عمل واجب دى ترڅو چې دليل ته مقيد نه وى راغلى ځکه د
کتاب او سنت په نصوصو باندې د هغې د دلالت مطابق عمل کول دى تر
څو چې دليل د هغې په خلاف نه وى راغلى

Download from: www.aghalibrary.com

او کله چی ۇ نصطلك راكپلی اوبل مٌدنو په مٌنبه عملكول‌یشی کله‌چی حکم ٌو کیه حکم مختلف ئوی نوپه مطلك او مٌنبه جدا جدا عمل کول‌یشی

مثال د ه‌ئه‌چی حکم‌پکی ٌو وی دالله قولپه باره د ظهار کی

: **{فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَّا} [المجادلة 3]** پس ازادول د ۇ كپلام دی خکی د جماع څخه

او لول دالله‌په بواه د کفرا هتلل کی

{فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ} [النساء: من الآية 92] پس ازادول دكپالم مومن دی

دلته حکم ٌو دی ه‌ئه ازادولد كپلام دی نولته د مطلك مٌنکول چی ه‌ئه کفاره د ظهار ده‌په مٌ سرچی کفاره‌د لتل ده واجب دی اوپه دواړو صورتونو کی دكپلام مومن والی ضروری دی

او مثال د ه‌ئی مطلك او مٌدچی حکم‌پکی مختلف وی د الله دا قول دی

وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا} [المائدة: من الآية 38] كپلاو كپله بنځه ددواړو لاسونه‌لطع کړ ی

او دالله قول په ٌات د لواسه کی

: **{فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ} [المائدة: من الآية 6]** پس ٌونځی تاسو مخونځپل او لاسونفر زنگونو نوپوری

پلسته حکم مختلف دی‌ځکه‌په اول کی د لاس پری‌کول دی‌او په دوٌم کی د لاس ونځل دی‌نو اولنی ائتبه په دوٌم سره نه مٌدکٌږی‌بلکی ه‌ئه په‌مطالق‌نبلل پاتی وی او دلاس پری کول‌به د لا س‌دكپنو پوری وی او ونځل به ٌئ زنگونپوری وی

Download from: www.aghalibrary.com

مجمل او مبین

د مجمل تعریف : مجمل لغت کې مبهم)پټ(واضح (او جمع کړی شوی ته وایی

او په اصطلاح کې هغه لفظ دی چې د هغه نه د مراد وضاحت په مبلشی باندی موقوف وی او یا په تعین کې یا په بیان صفت کې او یا مقدار کې

مثال د هغه مجمل چې په تعین کې بلشی)وضاحت کولو کې (ته حاجت لري دالله دا قول دی

{وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلاثَةَ قُرُوءٍ} [البقرة: من الآية 228]. او طلاق کړی شوی زنانه به دری قروء انتظار کوی

دلته لفظ د حیض او طهر دواړو په معنی کې استعمال دی نو د دواړو څخه د یو معین سره یې خاص کول دلیل ته ضرورت لري

او مثال د هغه چې په بیان صفت کې بلشی ته حاجت لري دالله دا قول دی

فإن القرء لفظ مشترك بين الحيض والطهر فيحتاج في تعيين أحدهما إلى دليل.

{وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ} [البقرة: من الآية 43]، او لمونځ کړی پس د لمونځ د ادا کولو کیفیت مجهول) نامعلوم (دی د وضاحت لپاره دلیل ته ضرورت لري

او مثال د هغه مجمل چې په بیان د مقدار کې یې موضح ته حاجت لري دالله دا قول دی

زکات ادا کړی

نو د زکات مقدار نامعلوم دی د وضاحت لپاره بیان ته ضرورت لري

د مبین تعریف

مبین په لغت کې ښکاره او واضح کړی شوی ته وایی

په اصطلاح کې هغه لفظ دی چې مراد یې د اصل وضع په وجه ښکاره دی یا د بیان)وضاحت(نه پس

Download from: www.aghalibrary.com

مثال د هغه مبهم چې د اصل وضع د جهت نه تری مراد نه څرګندیږي لفظ د
اسمائو حکمه کې چې د ظلم مشترک دی پس هلمکلمات او داسې نور د
معنی په لحاظ سره په اصلي وضع سره ګڼل کیږي نه چې داوضع کړي
شوي (واضح دي
او داخپلې معنی د وضاحت په بارهکې ضرورت نه لري
او مثال د هغه مبهم چې وضاحت ئې ورسره شوی وی) معنی ئې د
وضاحت نه ورسره واضح شوي وي (
دالله دالول دي
{وَآتُوا الزَّكَاةَ} [البقرة: من الآية 43]، مونږ ته امر کړی او زکات اداکړی
نو دلته د مونږ ته امر ول لکات ورکول دواړه مجمل دي لکن شارع ئې
وضاحت کړی دی پس دا دواړه لفظونه د وضاحت څخه ورسته مبهم
ګرځیدلي دي

په مجمل باندې عمل کول

په هر مکلف باندې لازم دي چې په مجمل عمل وکړي کله چې وضاحت
ئې شوي وي
او نبي عليه السلام د خپل امت په باره کې د شرعي تطبيق فروع بيان کړي
دي ترڅو چې خپله امت ئې په اسانۍ سره شرعي پرځي دي چې په ئې د
ورځې په څیر وه او د ضرورت په وخت کې ئې هرڅه بيان کړي دي
او د رسول عليه السلام بيان په قول سره وي او يا فعل سره او يا په قول او فعل
دواړو
مثال د هغه د بيان په قول سره : د هغه بيان قول دي د زکات نصاب او مقدار
په کوم کې بي عليه السلام فرمائي
«فيما سقت السماء العشر»؛ کوم فصل چې په باران او بهیږي په کې
عشر دی دا دالله دی قول د پاره وضاحت دی
بیان المجمل قول تعالی: **{وَآتُوا الزَّكَاةَ} [البقرة: من الآية 43].**
او د هغه فعل سره د وضاحت مثال : نبي عليه السلام بيان ول دي اعمالو
دحج لره د امت خلکو ته دا چې د الله د دې مجمل قول وضاحت شي

Download from: www.aghalibrary.com

{وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ} [آل عمران: من الآية 97].

دکېشان د ﷺ ادا کول دی نکسوف مونځ خپله طرمه چیدا په
څمت کی دی علٰه ال الم د وبل مجمل لولوضاحت دی
فإذا رأیتم فصلوا«
(1) ځکه چی تلونمر وی چی شروی دی مونځ وکړی
او دبی علٰه لسالم د بيانمثالپه لولوافعل دواړو سره : دا دی چی
د مونځ طرمبندی ده کله په لول سره
لکه په حدیث د مسلی کی ده فرملی دی
: «إذا قمت إلى الصلاة فأسبغ الوضوء ثم استقبل القبلة فكبر ...» الحدیث
(2) ځکه چی مونځ و دربری و مکمل اودس وکړه بیا پلیته مخامخ
شه او الله اکبر ووایه
دکېشېپه فعل سره هم وضاحت کړی دی لکه په حدیث د سهل بن
سعد الساعدی کی : رأيت رسول الله صلى على المنبر فكبر، وكبر الناس وراءه وهو على المنبر
...، الحديث، وفيه: ثم أقبل على الناس فقال: إنما فعلت هذا لتأتموا بي،
ولتعلموا صلاتي« (3).

نبی کریم ﷺ بیان دی ودرېده و تکبیر ی ولوست او خلکو هم د
شانته الله اکبر ووایه او بیا خلکو ته توجه شو او وی فرمای ما دلکار
دلپاره وکړ چی تاسو زما اقتدا وکړی او زما د مونځ طرمه زده کړی
الظاهر والمؤول
د ظاهر تعریف : ظاهر لیت کی واضح او بیان کړی شوی شیته وای
او په اصلاح کی : هغه لفظ دی چی خپله په راجح معنی باندی دلالت
وکړی سره ددی چی احتمال د معنی مرجوح وی

(1) رواه البخاري «5785» كتاب اللباس، 2 – باب من جر إزاره من غير خيلاء. ومسلم «911» كتاب الكسوف، 5 – باب ذكر النداء بصلاة الكسوف: الصلاة جامعة.

(2) رواه البخاري «6251» كتاب الاستئذان، 18 – باب من رد فقال: عليك السلام واللفظ له. ومسلم «397» كتاب الصلاة، 11 – باب وجوب قراءة الفاتحة في كل ركعة، وأنه إذا لم يحسن الفاتحة ولا أمكنه تعلمهم قرأ ما تيسر له من غيرها.

(3) رواه البخاري «917» كتاب الجمعة، 26 – باب الخطبة علعى المنبر.
ومسلم «544» كتاب المساجد، 10 – باب جواز الخطوة والخطوتين في الصلاة

Download from: www.aghalibrary.com

ا

مثال ئې دنبی کریم ﷺدا لول دی
«توضؤوا من لحوم الإبل» (1) د اوښانو د غوښو په خوړلو (پسې
اوداسه وکړی
نو ظاهر دا دی چې له دې نه مراد په شرعی طریقه اوداسه کول دی او مرجوح معنې یې داده چې د وضو نه مراد مجرد نظافت (پاکی) ده

زمونږ په دی لول سره چې په دې باندې معنې باندې دلالت کوی دی سره محمل خارج شو ځکه هغه په یوې معنې دلالت نه کوی
او زمونږ په دی ول سره چې معنی ره راجح وی دی سره موول خارج شو ځکه دا د لرې نه دې معنی مرجوح) په رآجح باندې دلالت کوی
او زمونږ په دی لول سره چې د معنی مرجوح احتمال سره دی سره نص صریح خارج شو ځکه هغه صرف د یو معنی احتمال لری

په ظاهر باندی عمل کول
په ظاهر باندی عمل کول واجب دی کله چې باندې دلیل نه وی کوم چې دا د حالت څخه بدلوی ځکه په دی عمل کول سلف و طریقه وه او دی کی ډېر احتیاط دی ذمی ره بری کوی او د لونې باب عداری او عبادت باعث دی

تعریف المؤول:
د موول تعریف : مول په لغت کی دا اول نه دی په معنې د رجوع) واپس کول (سره دی
په اصطلاح کی هغه لفظ دی چې په مرجوح معنې باندی حمل شوی وی

زمونږ په دی لول سره چې په معنی مرجوح باندې حمل شوی وی نص ظاهر خارج شو

(1) هذا لفظ أحمد «4/ 352»، وهو عند أبي داود «184» كتاب الطهارة، باب الوضوء من لحوم الإبل من حديث البراء، وغيرهما من المصنفين.
وهو في مسلم «360» كتاب الحيض، 25 - باب الوضوء من لحوم الإبل، من حديث جابر

Download from: www.aghalibrary.com

هر چی نص دی نو هغه صریح د نو معنی محتمل وی او هر چی ظاهر
دی نو هغه په معنی راجح اندی حمل وی

تاویل په دوه قسمه دی : صحیح مقبول ، فاسد مردود

1 – صحیح هغه تاویل دی چی دلیل صحیح پری دلالت کوی لکه د
الله تعالی ددی قول تاویل کول) دی معنی ته اړول(
{وَاسْأَلِ الْقَرْيَةَ} کلی والا نه پوښتنه وکړه ځکه کلی ته خو سوال نه
متوجه کیږی) اهل کلی ته سوال متوجه کیږی(

2 – فاسد تاویل هغه دی چی دلیل پری نه وی لکه معطله چی د الله ددی
قول تاویل کوی
: **{الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى} [طه:5]** رحمان ذات په عرش باندی
مستوی دی استوی معنی په استولی باندی بدله (سره کوی) یعنی الله په
عرش باندی قبضه کړی (لیکن حکمه د سلفو معنی علو)
اوچت والی او استمرار دی ځکه تاویل ته ضرورت نشته (اوچت والی) مثال
بیانول (نه

Download from: www.aghalibrary.com

النَّسْخ

د نسخ تعریف : نسخ په لغت کې زائلولو او نقلولو د شي ته وائي
او په اصطلاح کې د یو حکم شرعي دلیل لفظ او یا حکم (رفع کول) پورته کول په
دلیل د کتاب او سنت څخه وي
زمونږ مراد په دې لفظ سره چې رفع کول د حکم شرعي هغه یې بدلول د واجب
نه اباحت ته یا د اباحت نه حرمت ته مثال
په دې سره د حکم ورسته کېدل خارج شو چې د شرط د نشتوالي یا د
مانع د شته والي د وجې ورسته شي وي لکه د زکات وجوب ورسته
شي کله چې نصاب کې کمی وي یا د مانع د وجې کله چې قرض موجود
ی وي نو دې ته نسخ نه وائي

او زمونږ مراد په دې لفظ سره چې یا به یې لفظ رفع کړي دی نه مراد
دلیل شرعي لفظ دی ځکه نسخ به یا صرف د حکم وي بغیر د لفظ نه یا به
د لفظ او حکم دواړو وي لکه چې بیا به یې خبرې وضاحت مخکې راروان دی
زمونږ په دې لفظ سره چې په دلیل کتاب او سنت دی سره اجماع او قیاس
او نور دلایل خارج شول په دې بیا نه دی نسخ د حکم نه راځي

او نسخ د عمل په اعتبار سره جائز ده او په شرع کې واقع ده
او چې د عمل په اعتبار سره د نسخ جواز دی نو دا ځکه چې دالله په لاس
کې د هر کار تدبیر دی ځکه هغه رب او مالک دی نو هغه لپاره جائز دی
چې د خپل حکمت او رحمت مطابق د خپلو بندګانو لپاره حکمونه مشروع
کړي نو آیا عقل دا منع کوي چې مالک د خپلو بندګانو لپاره د هغو حکم
تشریع وکړي؟
دالله د حکمت تقاضا ده چې د خپلو بندګانو لپاره هغه شی تشریع کړي چې
هغې کې د دوی لپاره مصلحت وي (او مصالح د زماني او
احوالو په بدلون سره بدلیږي کله به یو حکم په یو وخت او حال کې د بندګانو
لپاره غوره وي او بل حکم به بل وخت او حال کې د هغوی لپاره
غوره وي
او چې د نسخ امکانات په شرع کې دی نو د بعضي دلایلو د وجې چې
هغه په لاندې ډول دي

Download from: www.aghalibrary.com

وأما وقوعه شرعاً فللأدلة لاندې دي:

1 - {مَا نَنْسَخْ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنْسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا أَوْ مِثْلِهَا} [البقرة: من الآية 106] کوم آیتونه چې مونږ منسوخ کړو یا یې درنه هېر کړو نو مونږ د هغې نه ښه راوړو یا د هغې په شان

2 - {الْآنَ خَفَّفَ اللَّهُ عَنْكُمْ} [الأنفال: من الآية 66] وس الله په تاسو اسانی وکړه **{فَالْآنَ بَاشِرُوهُنَّ} [البقرة: من الآية 187]** وس تاسو ورسره جماع وکړئ

دلته دواړو لفظونه د حکم په بدلولو کې نص دی

3 - «کنت نهیتکم عن زیارة القبور فزوروها» نبي کریم ﷺ فرمایلي ما تاسو د قبرونو د زیارت څخه منع کړي وی وس تاسو د هغې زیارت وکړئ دا د قبرونو څخه د منع په نسخ کې نص دی

هغه شیان چې نسخ یې ناممکن دی

په لاندې شیانو کې نسخ جائز نه ده

1 – اخبار (د اخباري جملې خبر ورکول) ځکه نسخ حکم وي او خبر منسوخوالی د الزام چې دی دواړو کې یو خبر دروغ وو حالانکه دروغ د الله او رسول په خبرونو کې نه وي مګر که چیرته حکم د خبر په صورت کې راغلی وي) نو بیا یې نسخ ممکن ده (لکه دالله دا قول

{إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ} [الأنفال: من الآية 65] الآية، که ستاسو څخه شل صابر کسان وي په دوه سوه کافرانو به غالب شي

په دا خبر کې لفظ خبر دی معنی یې امر دی) او امر انشاء دی نو اخبار څخه دی(

په وجې نه دی نسخ شوی ده ،: **{الْآنَ خَفَّفَ اللَّهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ أَنَّ فِيكُمْ ضَعْفاً فَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ}. [الأنفال: من الآية 66].**

Download from: www.aghalibrary.com

وس اللهپه تـلرو اسنلى وكـړه او اللهتـه لېموشو چېتاسو كـىكـمزورى ده
نو كـه چېرتـهقاسوكـىسلكـسلض بـرناك وىپـه دوهسوهكفلرانوه كپال ب
شى

2 – هئه احكـام چېپـه هره زمانه او هرځاى كـىكتـور وىلكـهتـوحـُد
دامان اصـول د عالتو اصـول بنـه الق لكـه صـدق فى اىسخاوتشجاعت
وكـړه نو ددى احكـامونسخ م ممكـنندهكپـه شاند لب ُح شُلو ځخه د
نهىنسخ ممكـنندهكـوم چى هرقومانه كـلب ُوجى لكـه كفـرشركبد
االق لكـه غرفـسك بـخلېزدلى وكـړه
داځكـه چىشرُعت تـلى درنبه كـانلوپلركـتـى نوم دى او د هئو ځخه د
فـمااسدفـع كـولونوم

د نسخ شروط
شروط النسخ:

هئهخكـم چىنسخ ُى ممكـن وى د هئى درنسلخ پارهعضىشروطپه
لاندى دول ُد

شرُطللنسخفُما ُلمكننسخهشروطمن ها:
1 –كـله چى وه دالُلو كـى جمع ممكـننه وى كـه چېرتـه جمعممكـنشوه
نو بـُلسنخشتـه ځكـهپه دواړوبـلدى عمل كـ ُداىشى

2 – دنلسخ) هئه لى ُل چىسابك دلُل لرهنمسوخوى (د ورروتـه والى
علم او دلب ه ُانصرسره معلوُر ى ُا د ُو صحاپى خبـر وركـولو ُا پـه
تارُخ سره
مثال د هئىناسخ چى وررتـه والى ُى پـهنص سرثابـت وى دنـىكـر ُم
ﷺدا لول دى

Download from: www.aghalibrary.com

»کنت أذنت لکم فی الاستمتاع من النساء، وإن الله قد حرم ذلک إلی یوم
القيامة«)1(. تر هغه وخته د نبي ﷺ سره د نکاح متعه اجازت کړی وو او
بیا رسول الله تعالی دغه)متعه(تر قیامته پورې حرامه کړه
مثال د هغه نسخ چې تاخر)وروسته والی(یې په قول د صحابي سره : د
عائشه رضی الله عنها دا قول

کان فیما أنزل من القرآن عشر رضعات معلومات یحرمن ثم
نسخن بخمس معلومات)1(. دلته ... وخت خه و دا مه و چې لس
رضعات) لس ځله تی رودل(باندې به حرمت ثابتېده بیا دا په پنځه ځله
باندې منسوخ شو
مثال د هغه نسخ چې تاخر یې په تاریخ سره معلوم وي دا الله دا قول دی
{الْآنَ خَفَّفَ اللَّهُ عَنْكُمْ} الآية؛ وسلله تعالى په قیاس انسانی کړه
پس دالله دا قول چې وس دلیل دی په وروسته والی دی حکم
دکېښان کله چې تر شو چې ... علت ال الم د هجرت نه خکه یې په و
شي باندې حکم کړی وي او بیا یې د هجرت نه وروسته ده ئې نه منع کړی
وي نو دوهم حکم به ناسخ وي

3 – د ناسخ ثبوت : جمهور وائي په ناسخ کې شرط دادی چې دا به د
منسوخ نه قوي وي او یا به ده ئېشان وي دی وجې نه خبر واحد د
تواتر لپاره ناسخ نشي کیدی اگر که ثابت وي لیکن راجح دا ده چې په
ناسخ کې دا شرط نشته چې دهٔ د منسوخ نه قوي وي یا د هغې پشان وي ځکه د
نسخ محل حکم دی او د حکم په ثبوت کې تواتر شرط نه دی

---

(1) رواه مسلم «1406» كتاب النكاح، 3 – باب المتعة وبيان أنه أبيح ثم نسخ ثم أبيح ثم نسخ،
واستقر تحريمه إلى يوم القيامة.
وأحمد «3/ 405/ 15387».
(2) رواه مسلم «1452» كتاب الرضاع، 6 – باب التحريم بخمس رضعات

Download from: www.aghalibrary.com

أقسام النسخ:
د نسخ اقسام

دنص پهلنحعبارس رهمنسوخ پهدریلس مه دی
١: هغهچی حکم ئی منسوخ وی او لفظ ئیبلل ی اودی مثال ونهپه لران
کی ډېر دی
مثال ئی دا دوه آیتونه دی
{إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ} [لأنفال: من الآية 65]، دا
پدی آیتسره منسوخ دی : **{الْآنَ خَفَّفَ اللَّهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ أَنَّ فِيكُمْ ضَعْفاً فَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ أَلْفٌ يَغْلِبُوا أَلْفَيْنِ بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ} [لأنفال:66]**
دلفظ نه باقي د حکم نسخ حکمت دادی چی تلاوت ثواب باقی وی او
امت ته تذکر دی نسخ په حکمت بان دی
دویم : هغه چی لفظ ئی منسوخ وی او حکم ئی باقی وی لکه د رجم آیت : عمر
رضی الله عنه فرمایلی دی چی په ل رانکی د رجم آیت نازل کړی
وو موږ ولوستو او یاد مو کړ رسول الله صلی الله هم رجم وکړ د هغه نه
پس موږ هم رجم وکړ زه وېرېږم چی ورسته به څوک داسی ووایی به چی
ل ران کی خو د رجم آیت نشته او دی به دالله دفریضی پریښودو
سره گمراه شی او رجم په هغه چا باندی دی چی واده ئی کړی وی دسړی
او ښځو نه او په هغه باندی د حمل اعتراف په وجه دلیل قائم شوی
وی
او د لفظ نسخ حکمت دادی چی امت باندی امتحان دی په هغه څه باندی
عمل کولو کی چی ل ران کی ئی لفظ نشته او داسی په آیتونو باندی د هغوی
ایمان ضبوطول دی په خلاف د یهودو کوم چی په تورات کی د رجم
دآیت د پټولو کوشش کړی وو
.

---

(1) رواه البخاري «6829» كتاب الحدود، 30 – باب الاعتراف بالزنى.

ومسلم «1691» كتاب الحدود، 4 – باب رجم الثيب في الزنى

Download from: www.aghalibrary.com

دريم : ەئە دی چیحکم اوفیظ دوارە ٌیمنسوخ ولیکە لسرضعاتپە حدٌث د غٌثلە کی
نیاسخپەتاعار سنسخ پەځاو لسمە دە
۱ لدوان نسخ کولپەلرلا بلدی نثال ٌی دوەٌاتونە د مصیلاری دی)
څکیذکشول کە څٌرتقاسو څخەشطبرناک.....(
:ننسخ دلرانپسونت بلدی : ددلیپارەتاە کموثال معلومندی
:ننسخ سنتپە لرلا بلدی :ددی مثال دبٌت الممس تمپە څوځ کی د
تمو جەکڅو حکدمی کعبیتەتوجە گکو سرە کوم چی داللە پەی لولسرە ثبلت دی
{فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَه}
[البقرة: (144)،144، (149)، 150].پس وګرځوە مخ څپلمسجد حرام طرفتەوا کوځای کی چی تاسو ٌی د مسجد حرلطرفتە مخونهگرځوی)
پە څوځ کیورتمتوجەکٌږی(
۴: سنتنسخ پسونت سرە: مثال ٌی دنبی علە السالم دالول دی
»کنت نٌهتکم
عنالنبٌف ً الأوعٌةفتشربوفٌماشئتم، ولاتشربوا مسکراً«)1(.
تاسو می پە لوخوکی دنبٌذ جوړولونە منعکړی ویپس وستاسو پە تمولوخو کی څښکوکړی لٌکرنشی ٌیشی مځکښی
د نسخحکمت :
دنسخ ډٌرحکمتونە دیعضی د ەئینمپە لاندی ډول دی
1 – شبندهگانو دمصالحو څٌالساتل پەتشرعٌ کولو د ەئە څە چی د هوئلپارەپە ډٌن او دنٌا کیفاٌدەمند وی

مراعاةمصالح العبادبتشرٌع ما هوأنفعلهم فً دٌنهم ودنٌاهم.
2 – تشرٌع کیتولیپلوورتە والیتر دی چی نکمال ددجی تە ورسٌږی

---

(1) رواه أحمد «3/ 13512/237» وأبو يعلى «6/ 3707/373» قال الهيثمي في «المجمع» «5/ 66»: فيه يحيى بن عبد الله الجابر، وقد ضعفه الجمهور، وقال أحمد: لا بأس به، وبقية رجاله ثقات

Download from: www.aghalibrary.com

3 – پ مکلفیتونوامتحان کول چی الله دوی د وحکم څخه سبل حکمتیٔ ر
ڼی اوپری راضی کړی

4 – پکهلی فوامتحانو کول چی دوی شکر دا کړی کله چی نښخ د و
سختحکمپه اسانسروشی اوصبر وکړیکله چی و حکم لسانی نه
شیکطرفته الړشی

Download from: www.aghalibrary.com

الأخبار

د خبر تعریف: خبر په لغت کې نبا (خبر) ته وائي
او په اصطلاح کې ترې نه مراد هغه قول، فعل، تقریر او صفت دی چې نبي کریم صلی
الله علیه وسلم ته منسوب وي
او د لوړو د ډېرو اصحابو له کبله خبر ته اثر هم ویل شوي
هغه چې فعلي دی نو د دې ډېر انواع دي

١: هغه څه چې نبي علیه السلام د جبلت په بنا کړي وي لکه
خوراک څښاک خوب نو د دې څه حکم نشته لیکن کله د څه سبب د وجې
په دې حکم کېږي لکه ترې څرګندېږي لکه هغه خاص صفت وو لکه په
ښي لاس سره به دې خوړل کول لکه ترې څرګندېږي لکه په چپ لاس
خوراک

۲: هغه څه چې نبي علیه السلام د عادت په بنا باندې کړي وي لکه د
کپړو صفت او کفن د تلو رسم نو دا مباح دي لیکن کله به ترې د څه خاص
سبب په وجه منع شوي وي او کله به پرې امر شوي وي

۳: هغه څه چې نبي علیه السلام د خصوصیت په بنا کړي وي نو دا به د
هغه سره خاص وي لکه په دوه وزه کې وصال کول او په لیلې کې روژه نیول (
او د څلورو نه زیاتې ښځې ځان ته کول هغه ﷺ ته

په خصوصیت باندې حکم صریح د دلیل په بنیاد وي ځکه اصل خو د
نبي علیه السلام تابعداري ده

۴: هغه څه چې نبي علیه السلام د عبادت په توګه کړي وي نو دا په هغه
باندې واجب دي ځکه چې دین ته بېړته ګرځول رسول ممکن ندي او بیا
ورسته د هغه او زمونږ په حق کې مستحب دي دا د راجح قول مطابق

Download from: www.aghalibrary.com

ځکه د هغه ٌو عمل د عبادت په توګه کول په مشروعٌت د هغې دلٌل وی او
اصل په هغې کې دادی چې ددې په ترکسره کولو کې ناشونتون وي او مشروع به وي په
ترک کولو به ٌې ګناه نه وي او داد منع وب تعرٌف دی
لأن فعل المتعبد اً ٌدل على مشروعٌته، والأصل عدم
ددد دی مثال د عائشه رضی الله عنها حدٌث دی
أنه اسؤل تبأي شیء كان النبي صلّى الله علٌه وسلّم ٌبدأ إذا دخل بٌته؟ قالت:
بالسواك)1(، د هغې څخه پوښتنه وشوه چې رسول الله ﷺ به چې کور ته
داخل شو په څه شی به ٌې شروع کوله ؟ هغې فرماٌل په مسواک
نو کور ته د داخلٌدو په وخت کې مسواک استعمال لول مجرد فعل دی نو دا به
مستحب وی
دوهم مثال

كان النبي صلّى الله علٌه وسلّم ٌخلل لحٌته في الوضوء)1(نبی علٌه السلام
به په اوس کې د ګٌرې الل کوو
نو دګٌرې خلالکول د مخ په وٌنځلو کې داخل ندی چې د مجمل بٌان
ګرځیدلی کی دا ٌو مجرد فعل دی نو مستحب به وی
٥: هغه څه چې نبی علٌه السلام کتاب او سنت د مجمل د بٌان لپاره کړی
وی نو دا د هغه په حکم کې واجب دی د لپاره چې لکه وتهٌ نبٌل کوشی
بٌا به د د هغه په لحکمی او زمونږ لپاره هغه حکم لری کوم چې د مبٌن
و که هغه واجب وی نو د کفعل به هم واجب وی او که مستحب وو نو
فعل به هم مستحب وی

---

(1) رواه مسلم «253» كتاب الطهارة، 15 – باب السواك.

وأبو داود «51» كتاب الطهارة، باب في الرجل يستاك بسواك غيره.

والنسائي في المجتبى «8» كتاب الطهارة، 8 – باب السواك كل حين.

وابن ماجه «290» كتاب الطهارة، سننها، 6 – باب ثواب الطهور.

(2) رواه الترمذي «29، 30» و «31» كتاب الطهارة، 23 – باب ما جاء في تخليل اللحية.

Download from: www.aghalibrary.com

مثال د واجب : د حج منځ واجب افعال دي چې رسول الله ﷺ د الله ددې مجمل قول بيان لپاره کړي

: **{وَأَقِيمُوا الصَّلاةَ} [البقرة: من الآية 43].**

مثال مستحب نبي عليه السلام چې کله د طواف نه فارغ شو دوه رکعته ي د مقام نه شاته ادا کړل دې لپاره چې دالله ددې مجمل قول وضاحت وشي

{وَاتَّخِذُوا مِنْ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى} [البقرة: من الآية 125]

نبي عليه السلام مقام ابراهيم ته ورنږدې شو او دا آيت ي لوسته او د مقام نه شاته دوه رکعته ادا کول سنت دي

هر چې د نبي عليه السلام په ځينو شيانو سکوت اختيارول دي نو دا ددې دليل دی چې د جواز دليل برابر دي که قول وي يا فعل

مثال د دې سکوت په قول کې: دا دې الرار دی د دې ځينو چې نبي عليه السلام ترې پوښتنه وکړه الله چېرته دی دې او وي ل په اسمان کې

مثال د دې سکوت په فعل کې: دا دې الرار دی د دې صحابي لره چې نبي عليه السلام د وسره مشر هر کړی وو او په هر رکعت کې به ي لرل پيل هو الله احد سورت به ي ختمولو نبي عليه السلام د صحابه نه پوښتنه وکړه دې نو هغوی وکړی چې دا کار ي ولي کوو هغوی ترې پوښتنه وکړه هغه په جواب کې وو ل ځکه په دې کې دالله صفات بيان شوي زه خوښه م چې ي لولم نو نبي عليه السلام وفرمايل ورته خبر وي چې الله تعالى ستا سره محبت لري

---

(1) رواه مسلم «1218» كتاب الحج، 10 - باب حجة النبي ﷺ.

(2) رواه مسلم «537» كتاب المساجد، 7 - باب تحريم الكلام في الصلاة، ونسخ ما كان من إباحة.

ومالك في «الموطأ» «2/ 776/ 1468» كتاب العتق، 6 - باب ما يجوز من العتق في الرقاب الواجبة.

Download from: www.aghalibrary.com

يو بل مثال: د نبي عليه السلام له لورا حبشي غلامانو چې په مسجد کې ٌي بلې کولې دلې پاره چې د هغوی زړونه په اسلام باندې مضبوط شي لٌکن هر هغه څه چې نبي علٌه ال م په وخت کې شوي وي او هغه ته نوی معلوم دي سبب ٌې نه بې علٌه السلام ته نه کٌږي نو بیا ته دابه حجت وي ځکه چې که حرام وي الله به ٌي بٌانکړي وي دی وجې نه صحابه کرام په جواز د عزل باندې د الله اقرار ته دلٌل پٌش کړی دی جابر رضي الله عنه فرمائي

كنا نعزل والقرآن ينزل، متفق عليه (1)، زاد مسلم سفٌان: ولو كان شٌئاً ٌنهى عنه لنهانا عنه القرآن. مونږ به عزل کولو او قرآن نازلٌدلو که چٌرته د ٌوشي نه منع وی نو قرآن به ترٌی مونږ لره منع کړی وی

په دې خبره چې د الله تعالی ٌو کار ته د کې اقرار (سکوت) حجت دی دادی چې منافقانو به ٌې ٌو ته کوم منکر کارونه کول الله به د هغوی ناکلو کوو او بنکلوه کول به ٌي نو دا دلٌل دی چې هلته د خوشی نه سکوت وکړي هغه به جٌاز وي

د خبر السلام په اعتبار د هغه ځای اضافت ٌی ورته شوي وي
په دې اعتبار سره خبر په درې قسمه دی
مرفوع، وموقوف، ومقطوع.

1 – مرفوع هغه خبر دی چې حکمتا ٌا حکما ٌنبي علٌه ال ته اضافت شوی وي

پس مرفوع حکمی دنبی علٌه السلام له قول فعل او سکوت په ځٌی بندی دی

مرفوع حکمی هغه دی چې نبی علٌه السلام سنت ، ز مونږ کٌره ته ٌی نسبت شوی وي ٌا ٌی په خپل ٌی نه وي کړی

د څ هغه د صحابی قول دی چې مونږ ته امر شوی ٌا مونږ منع کړی شوی ٌو وکٌره لکه ابن س رضی الله عنهما دا قول

(1) رواه البخاري «7375» (4) رواه البخاري «454» كتاب الصلاة، 69 – باب أصحاب الحراب في المسجد. =(2) رواه البخاري «5207» كتاب النكاح، 96 – باب العزل.

Download from: www.aghalibrary.com

أمِرَ الناس أن يكون آخر عهدهم بالبيت، إلا أنه خفف عن الحائض)1(.
خلكوته امرشوى وو چى طواف زيارت وكړي مګر پردې بابكې د حائضې
بښځې سره تخفيف شوى
او لول د ا م عطيه
:نهينا عن اتباع الجنائز ولم يعزم علينا)1(. ومونږ د جنازې پسې تګ نه
منع كړشوى و البته مينږ باندي کې ر ابان سختي نده شوى

2 – موقوف هغه خبر دى چى صحابي ته يې اضافت شوى وى او حكم د
رفع ورله نشته ونه وى او د لول راجح مطابق مولوي حديث حجت دى مګر
كه د نص خلاف يا ښل صحابي د لول الي راشي كه چرته د نص
خلاف وي او نص ورلپسې ورلول شوي او كه ښل صحابي د لول الي وينو
دوارو كې چى كوم راجح وى هغه منل كېږي
او صحابي چې هغه دا ته ووايي چې د نبي عليه السلام سره يې د ژمانې حالت
ي مال اتشوى وى او د ژمانې حالت كې فات شوى وى
3 – مقطوع هغه خبر دى چې تابعي يا تبع تابعي نه پسې ورلپسې نسبت
شوى وى
تابعي هغه څوک دى چې د ژمانې حالت كې د صحابي سره ملاو شوى
وى او په ژمانه باندي فات شوى وى

د خبر اقسام په اعتبار د طرق سره
پدى اعتبار سره خبر په دوه قسمه دى

---

(1) رواه البخاري «1755» كتاب الحج، 144 – باب طواف الوداع.

ومسلم «1328» كتاب الحج، 67 – باب وجوب طواف الوداع وسقوطه عن الحائض.

(2) رواه البخاري «1278» كتاب الجنائز، 30 – باب اتباع النساء الجنائز ومسلم «938» كتاب الجنائز، 11 – باب نهي النساء عن اتباع الجنائز.

Download from: www.aghalibrary.com

1 – متواتر هغه خبر دی چې ډېر کثرت عداد جماعت روایت کړی وی چې
عقل یې د هغوی په دروغو باندې اتفاق کول ممکن نه وی او محسوس
شی ته یې استناد کړی وی مثال یې د نبی علیه السلام دا قول دی
«من كذب علي متعمدا فليتبوأ مقعده من النار» (1). چا چې ما باندې قصدا
دروغ وتړل نو جهنم کې دی ځان پاره ځای جوړ کړی

2 – احاد هغه خبر چې د متواتر پشان نه وی او دا د درجې په لحاظ په
درې قسمه دی
صحیح، وحسن، وضعیف.

صحیح: هغه حدیث چې هغه عادل، لوی حافظې والا راوی په متصل سند
سره روایت کړی وی او د شذوذ او علت له داسې نه خالی وی
حسن: هغه حدیث چې درمیانه حافظې والا عادل راوی په متصل سند سره
روایت کړی وی د شذوذ علت له داسې څخه خالی وی کله چې یې طرق ډېر
وی نو د صحیح لغیره درجې ته رسیږی
ضعیف : هغه حدیث چې د صحیح او حسن د شرط څخه خالی وی

داد حسن درجې ته رسیږی کله چې یې طرق ډېر وی او ددی لپاره وی چې
د قبول کمی پوره کړی ده ته حسن لغیره وای
اودا السلام د حدیث د ضعیف نه عالوه حجت دی ضعیف حجت ندی لیکن
په شواهدو کې ذکر کول یې باک نشته
صِيَغ الأداء:
د حدیث د اخذ کول وصیغې
د حدیث د پاره تحمل او ادا وی تحمل قبل څخه د حدیث مېلو ته وایی او
اداء ته حدیث بیانول وایی
د حدیث اخذ کول لپاره بعضی صیغې په لاندې ډول دی
1 - حدثني: دا د هغه راوی استعمال وی چې د هغه شیخ اذن ورته
حدیث ویلی وی

(1) رواه البخاري «110» كتاب العلم، 38 – باب إثم من كذب على النبي ﷺ.
ومسلم «4» المقدمة، 2 – باب تغليظ الكذب على رسول الله ﷺ من حديث أبي هريرة.

Download from: www.aghalibrary.com

2 - أخبرني: هله راوي استعمالوي کله چې هغه شيخ ته حديث ولولي او هغه په شيخ مخکې لوستى وي

3 - أخبرني إجازة، أو أجاز لي: د هغه راوي لپاره دی چې حديث ئې د لوستلو نه بغير په اجازت سره روايت کړی وي
اجازت ته وائي چې استاذ شاگرد ته د حديث په روايت کولو اجازت وکړي اگر چه په هغه باندې ئې نه وي لوستلى

4 – عنعنه: په لفظ د عن سره د حديث روايت کولو ته وائي
دغه حديث کله متصل دی لکن کوم راوي چې په تدليس باندې مشهور وي د هغه عنعنه په منقطع باندې حمل کېږي تر څو چې تصريح په حديث ئې نه وي کړي
علم مصطلح کې د حديث ډېر انواع ذکر دي مونږ چې څه ته اشاره وکړه په دې کتاب کښې کار ده

Download from: www.aghalibrary.com

اجماع

د اجماع تعريف :

اجماع په لغت کې پخې ارادې او اتفاق ته وايي

په اصطلاح کې د نبي عليه السلام نه پس د امت د مجتهدينو په يو حکم شرعي باندې اتفاق ته وايي

زمونږ پېژندل اول سره چې اتفاق دی سره د اختلاف وجود خارجېږي او اګر چې دا اختلاف د يو کس وي نو د اختلاف د وجود سره اجماع نه حاصلېږي
زمونږ پېژندل اول سره چې اجماع کونکي به مجتهدين وي دی سره عوام او مقلدين خارجېږي ځکه د دوی اختلاف او اتفاق له اعتبار نشته

زمونږ پېژندل اول سره د امت مجتهدين دی سره د دې امت نه علاوه نورو امتونو د علماو اجماع خارجېږي
زمونږ پېژندل اول سره چې نبي عليه السلام نه پس دی سره د مجتهدينو اتفاق په عهد د نبي عليه السلام کې خارجېږي ځکه د هغه وخت اجماع نه معتبره ده ځکه دليل په هغه وخت کې نبي عليه السلام قول فعل او تقرير وو
دی وجې نه که چې صحابي و وايي مونږ به دا کار کولو او به د نبي عليه السلام په وخت کې کولو دا به مرفوع حکم کې وي اجماع به نه وي
زمونږ پېژندل اول سره چې اتفاق به په حکم شرعي وي دی سره هغه اتفاق خارجېږي چې په حکم عقلي يا عادي باندې وي ځکه دی سره د اجماع څه تعلق نشته ځکه اجماع څخه بحث کولی په طور د دليل شرعي دی

دلائل د دليلو په وجه اجماع حجت دی

الإجماع حجة لأدلة منها: ١ - قال الله تعالى في رأي **{وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطاً لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ} [البقرة: من الآية 143]**

Download from: www.aghalibrary.com

دکپه شانمونږتهلو ٌوکچوره امتګرځولی ٌی دڅلپواه چی ټهلوپخلکو ګواهانشی
د الله ﷻ لول چیپخلکوګواهانشی دا د هئویپه اعمالو او احکامو بانڼی ګولای تهشامل دی او ګواه لولمبول وی

2 - {فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ} [النساء: من الآية 59] کله چهوتاسو په ٌوحکمکی اخالت راشیىنو الله او رسولی ته ٌی واپس کړی
دا دلٌل دی چیپه څه چی د ویاتفاق وکړی هئمبه حك وی

3 نبی کرٌم ﷺدا لول : »لا تجتمع أمتي علی ضلالة«.)1(زما امت په ګمراهی نه جمع کٌږی

4 – دادی چی مونږ وٌلو د امت په ٌتئی بالدی اجماع به ٌا حك وی ٌا باطل که حك وینو حجت ده او که باطل وینودا څرګنه کٌدای شی چی دا امت چی نبولو اتفاق نهکچوره دیپه لسی شیانو وکړی چی ه لله ﷻ پری راضی نه وی ﷻ نلمکن ده

---

(1) رواه الترمذي «2167» كتاب الفتن، 7 – باب ما جاء في لزوم الجماعة، وقال: غريب.
وأبو داود «4253» كتاب الفتن والملاحم، باب ذكر الفتن ودلائلها.
وابن ماجه «3950» كتاب الفتن، 8 – باب السواد الأعظم

Download from: www.aghalibrary.com

أنواع الإجماع:
د اجماع اقسام
اجماع په دوه قسمه ده : قطعی ، ظنی

1 ــ قطعی : هغه اجماع ده چی د امت څخه د هغې ولکه ک دلپه علم ضروری سره معلوم ول کـه د پـه ځه من ځون ویـه فرض تبانـدی اجماع د زنی پـه ت حرم اجماع
ددی لسم اجماع نه ه ځوک انکـار نکـوی نه ی ځوک د حجت نه انکـاری دی ددی خلاف ت کـوی کـفار دی بـدی شرط چی جا هل نه وی

2 – ظنی هغه اجماع ده چی پـه تالشو الـتونسره معل ومږ ی دپـه ثـوبت کـی علـاو اختالـی کـړی دی پـه کـی راجح لـول د شـخ ال الـمبن تـمه ر حمه الله دی هغـه پـه عمده وسلطه کـی فـر مای

» الإجماع الذي ينضبط ما كان عليه السلف الصالح، إذ بعدهم كثر الاختلاف وانتشرت الأمة«. اهـ.
اجماع هغه ده چی سلـفو کـړی ده ځکـه د هغوی نه پـس اختالـی ډیر شـوی او امت منتشر شـوی
اوپـه خبـوه ځانپـه هکـړه چی امت ځکـلـه ددلـل صریح صحیح کـړ منسوخ پـه خلاف اتفاق نه کـوی
امت صـریح پـه ك بـلدی اتفاق کـوی کـلـه چی تـه و اجماع دنص الی ووری نو وکـوره لـبه دلـل کـړ صحیح ی لـبه کـړ صـریح ی ا بـه منسوخ و ی لـبه دل لـه کـی خلاف ی ثـابته نه وی معلوم

---

(1) انظر: «شرح العقيدة الواسطية» للمؤلف رحمه الله «2/ 328» طبعة دار ابن الجوزي.

Download from: www.aghalibrary.com

شروط الإجماع:

د اجماع شروط

د اجماع لپاره بعضی شروط په لاندی ډول دی

1 – په صحیح سند سره ثابت وی چې د علماوو مابین کې مشهور وی
ا به ئې ډیر زیات علماوو نقل کړی وی

2 – دی نه څکه چې اختلاف نه وی ثابت شوی که د اجماع نه مخکې
اختلاف تېر شوی وی دا اجماع نه دی معتبر ځکه دوه کسه په مرکب اندی د
هغه لوی نه ختمیږی
ځکه اجماع عمومی اختلاف لره نه ختموی بلکې د اختلاف د ولاړ کېدو څخه
مانع ده او دا لول دلیل په اعتبار ډېر راجح دی
او ویل شوی دی چې دا شرط نه ته اجماع په دوهم عصر کې هم واقع کېدی
شی
او دیم عصر نه پس په نقل لون کوم خلکو بل دی به حجت وی
او د جمهور علماوو په نزد په اجماع کې دا شرط ندی چې هغه په صریح په
زمانه دې په مجتهدین پسی خاص وی بلکې اجماع په مجرد اتفاق د هغوی
سره حاصلیږی او د یوې عصر د خلکو او وروستنو خلکو تول لپاره ثابت
ی جائز ندی ځکه د اجماع په دلایلو کې د اجماع په زمانی پسی خاص
کول شرط ندی او ځکه چې اجماع د دوی د اتفاق په وخت حاصل شوه نو
څه شی یی ختموی.؟؟
کله چې بعضی مجتهدینو لول یا فعل وکړی او د اهل علم په مابین کې
مشهور شی هغوی یی انکار ونه کړی حال دا چې هغه انکار ته توان هم لری
نو ویل کیږی چې دا هم اجماع ده
اول لول دا دی چې دا حجت ی لیکن اجماع نده
اول لول دی چې نه اجماع ده او نه حجت دی
اول لول دی چې که د مجتهدینو زمانه تېره شوه او انکار یی نه وو
کړی نو دا اجماع ځکه د دوی سکوت استمرار تر اخره زمانه پوری دلیل
دی چې هغوی موافقت لری او دا لول راجح دی

Download from: www.aghalibrary.com

القیاس

د قیاس تعریف

قیاس په لغت کې اندازه کولو (او مساوات) برابرۍ ته وایي
په اصطلاح کې په حکم کې د علت د یووالي د وجې اصل او فرع سره یو ځای کول

فرع مقیس (هغه شی چې قیاس کولی شي) دی
او اصل مقیس علیه (هغه چې په هغې باندې قیاس کولی شي) دی

د حکم نه مراد هغه څه دي چې دلیل شرعي یې تقاضا کوي لکه وجوب تحریم صحت فساد وغیره
علت هغه معنی ده چې د هغې د وجې د اصل حکم ثابت دی
او دا څلور ارکان د قیاس دي قیاس د هغه ادله څخه دی چې احکام شرعیه پرې ثابتولی شي

د قیاس په حجت باندې کتاب سنت او د صحابه دلیل دی
د قرآن دلایل په لاندې ډول دي

.

1 قوله تعالى: **{اللَّهُ الَّذِي أَنْزَلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ وَالْمِيزَانَ} [الشورى: من الآية 17]**
الله هغه ذات دی چې په حق سره قرآن او میزان نازل کړی دی
میزان هغه څه دي چې په هغې باندې نور شیان تلل کیږي او قیاسه کیږي

2 قوله تعالى: **{كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ} [الانبياء: من الآية 104]** څنګه
چې مونږ اول ځل مخلوق پیدا کړی همداسې به یې بیا راجوړ کوو

{وَاللَّهُ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيَاحَ فَتُثِيرُ سَحَاباً فَسُقْنَاهُ إِلَى بَلَدٍ مَيِّتٍ فَأَحْيَيْنَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا كَذَلِكَ النُّشُورُ} [فاطر:9]

Download from: www.aghalibrary.com

الله ﻫﺌﻪ ذات دی چﻲ ﻫﻮاﮔﺎﻧﻰ راﻟﮋﺑﺮی ﻫﺌﻪ ورﮋ ﺑﭙﻪ ﮐﻮی ﺑﺎﻣﻮﻧﺮ ورﮋ وچﻲ ﮋﻣﮑﻰ ﺗﻪ ﺑﻮزوﭘﺴﻲ ﭘﺪی ﺳﺮه ﮋﻣﮑﻪ د ﻫﺌﻪ د ﻣﺮﮔﻦ ﭘﺲ ژوﻧﺪی ﮐﺮو ﻫﻤﺪﻏﻪ ﺷﺎﻧﺒﻪ ﻧﺴﺎﻧﺎﻧﻮ ﺑﻪ دوﺑﺎره راژوﻧﺪی ﮐړل وی

ﻧﻮ ﻟﻪ ﻫﻠﻪ ﻟﺎ ﺛﺎﺑﺘﻴﻰ دﻣﺨﻠﻮﻗﻮ دوﺑﺎره راوژوﻧﺪی ﮐﻮل ﭘﻪ ﻣﺘﻬﺪای ﭘﻴﺪاﮐﻮل ﺑﺎﻧﺪی ﻟﻴﺎس ﮐړی

او د ﻣړو راژوﻧﺪی ﮐﻮل ﻳﻰ د ﮋﻣﮑﻰ ﭘﻪ رازرﮐﻴﻮﻟﻮ ﺑﺎﻧﺪی ﻟﻴﺎس ﮐړی دی

د سنت څخه دلایل په لاندی ډول دی

1 – د ﻧﺒﻰ ﻋﻠﻴﻪ اﻟ ﺴﻼم وﻟﺎ ﻫﺌﻪ زﻧﺎﻧﻪ ﺗﻪ چﻰ ﻣﻮر ﻳﻰ وﻓﺎت ﺷﻮی وه او د ﻫﺌﻰ روژی ﭘﺎﺗﻰ وی

»أرأﻳﺖ ﻟﻮ ﮐﺎن ﻋﻠﻰ أﻣﻚ دﻳﻦ ﻓﻘﻀﻴﺘﻪ؛ أﮐﺎن ﻳﺆدي ذﻟﻚ ﻋﻨﻬﺎ؟« ﻟﺎﻟﺖ ﻧﻌﻢ. ﻟﺎل: »ﻓﺼﻮﻣﻰ ﻋﻦ أﻣﻚ« (1).

ﮐﻪ چﻴﺮﺗﻪ ﺳﺘﺎ ﻣﻮر ﺑﺎﻧﺪی ﻟﺮض وی ﻧﻮ ﺗﺎ ادا ﮐړی وی ﺁﻳﺎ اداﺷﻮی ﺑﻪ وی ﻫﺌﻰ وﻳﻞ: وو.

ﻧﺒﻰ ﻋﻠﻴﻪ ﺍﻟﺴﻼم ﻓﺮﻣﺎﻳﻞ ﭘﺲ ﺗﻪ د ﻣﻮر د ﻃﺮﻓﻪ روژی وﻧﻴﺴﻪ

2 –

أن رﺟﻼً أﺗﻰ اﻟﻨﺒﻲ صﻠﻰ الله ﻋﻠﻴﻪ وﺳﻠﻢ ﻓﻘﺎل: ﻳﺎ رﺳﻮل الله! وﻟﺪ ﻟﻲ ﻏﻼم أﺳﻮد! ﻓﻘﺎل: »ﻫﻞ ﻟﻚ ﻣﻦ إﺑﻞ؟« ﻟﺎل ﻧﻌﻢ، ﻟﺎل: »ﻣﺎ أﻟﻮاﻧﻬﺎ؟« ﻟﺎل: ﺣﻤﺮ، ﻟﺎل: »ﻫﻞ ﻓﻴﻬﺎ ﻣﻦ أورق؟« ﻟﺎل ﻧﻌﻢ، ﻟﺎل: »ﻓﺄﻧﻰ ذﻟﻚ؟« ﻟﺎل ﻟﻌﻠﻪ ﻧﺰﻋﻪ ﻋﺮق، ﻟﺎل: »ﻓﻠﻌﻞ اﺑﻨﻚ ﻫﺬا ﻧﺰﻋﻪ ﻋﺮق« (1).

---

(1) رواه البخاري «1953» كتاب الصوم، 42 – باب من مات وعليه صوم.

ومسلم «1148» كتاب الصيام، 27 – باب قضاء الصوم عن الميت.

(2) رواه البخاري «5305» كتاب الطلاق، 26 – باب إذا عرض بنفي الولد.

ومسلم «1500» كتاب اللعان، بلا.

Download from: www.aghalibrary.com

ګوس رنبنې کـريم ﷺ ته راغلو وٌی وٌل ای د الله رسوله زما لنوور رنګی ځوی پ ٌداشو

نبی علٌه ال الم فـرماٌل ستا اوښان شته ؟ هٰغه ووٌل : هو ، نبی علٌه ال الم فـرماٌل : هٰغی رنګ ونه څه رنګ دی ؟ هٰغه ووٌل :سره ،

نبی علٌه ال الم فـرماٌل هٰغی کې ئٰه کېنم رنګ شته ؟

هٰغه و وٌل: هو نبی علٌه ال سالم پوښتنه وکـړه :نو ستا په کـوم ځای نه را ئې له ؟ هٰغه ووٌل: ګ ٌداشی کوم ل ری رګـدی لره کش کـړی وی ،

نبی علٌه ال الم فـرماٌل ګ ٌداشی ستا د بچی هم کوم لی رګ لره کـش کـړی وی

او هم ددا رنګ مثالونه او ټول سره پیلان او نیت کې په ل ٌاس بلدی ل ٌل دی ځکه په هٰغی کې ګ ٌوشی ښه ب لس ره ٌم اس هش وی وی

د اوال د صحابه څخه : د عمر رضی الله عنه رسالله چی ابو موسی اشعری رضی الله ته ٌی د لضاوت په باره کی ل ٌکلی وه

هٰغی کې ٌی ل ٌکلی وو: کـوم مسالله چې تاته راشی او ل ران حد ٌث کی نه وی هٰغی کی اجتهاد وکـړه او ګ ٌوشی په ل بلدی منٌه کـړه مثالونه وپ ٌژنه او بٌا د هٰغی څخه هٰغه بولکـړه چی الله ته ګـران او حك ته نژدی وی

امام ابن الم ٌم رحمه الله فـرمای: دا رساله ډ ٌره دلدر وړ ده علماو د لبول ٌت درجه ورکـړی ده

او مزنی فـرمای: د صحابه کـرامو د دور څخه دی دور پوری فـمهاو په دی اتفاق دی چی د حك خبره مشابه خبره حك وی او د باطل مشابه باطل وی او هٰغوی په ټولو احکامو کی ل ٌاس کـړی دی

---

(3) رواه البهقي «10/ 115» كتاب اداب القاضي، باب مايقضي بت القاضي.

والدارقني «4/ 206،207» كتاب في الأقضية والأحكام، كتاب عمر إلى أبي موسى الأشعري ...

وانظر كلام ابن القيم في «إغاثة اللهفان» «1/ 86».

Download from: www.aghalibrary.com

شروط القياس:
د قیاس لپاره شرطونه
د قیاس بعضی شروط په لاندی ډول دی

1 – د ل ٌاس څخه بل لوی ل ٌ ل مخالف نه وي پکی نه وي پس هٔ ه ل ٌاس له
شتعبار نه چې د نص اجماع او د الول د صحابه مخالف وي کله چې
مونږ د صحابه لول حجت ومنو ک ړ وواکله چې ل ٌاس ددی مخکوره
نصوصو خلاف وي نه فاسد الاعتبار وا ٌ ی

مثال ددی دادی چې چې وو ٌ ل شی: د عللمندی بنځی لپاره جا ٌ ز دی چې د
ول ی ب ن ی ٌ ر خپله نکاح وکړی ځکه د هٔ ی لپاره جاٌز دی چې خپل مال د
ولی ن ه ب ی ٌ ر څخه ک ړ ی
نوا ل ٌاس فاسد دی ځکه ددی نص سره معارض دی
»لانكاح إلا بولًّ« (1) .د ولی نه بی ٌ ر نکاح نه ک ٌ ږ ی

2 –د اصل حکم به د نص ٌ ا اجماع څخه ثابت وی کم په الل ٌ س سره ثابت
وی هٔ ی ب ان دی به الٌس کول صح ٌ نه وی کله ی په اولنی اصل بندی به
ل ٌاس کول شی ځکه هٔ ی ته رجع کول به تر دی ځکه په هٔ ش ی چې
بندی ل ٌاس کول چې د ځان نه اصل جوړ ک ړ ی شوی وی ک ٌ دای شی
صح ٌ نه وی او ځکه چې پ فرع بندی ل ٌاس کول ب ٌ ا فرع په اصل
بندی ل ٌاس کول ف ا ٌ دی نه خالی ت ط و ٌ ل دی

مثال ددی: داسی و ٌ ل چې په جوار ک ی س ود جاری ک ٌ ږ ی ځکه دا مونږ په
ور ٌ ج بندی ل ٌاس ک وو او په ور ٌ جو ک ی س ود جاری ک ٌ ږ ی ځکه دا په
کنمو ل ٌاس ک وو

---

(1) رواه الترمذي «1101» كتاب النكاح، 14 – باب ما جاء لا نكاح إلا بولي.

وأبو داود «2085» كتاب النكاح، باب في الولي.

وابن ماجه «1880» كتاب النكاح، 15 – باب لا نكاح إلا بولي.

Download from: www.aghalibrary.com

نو ښای ل‌اس ص ح‌حنۍ بللت‌هداسی و ‌لپ‌کار دی چی‌په جواو ک‌ی‌سود
ځک‌ه جاری‌ک‌ړی دا ‌ونږ پ‌ه‌کې‌نمو ل‌ال کوو دلی‌پاره چی ل‌اس په‌اصل
بڼد ی‌شی کوم چی‌نصس‌ره ثبلت دی

3 – د اصل‌د حکم‌پلوره ب‌علت مع‌لوم وی دلی‌پاره چی‌اصل‌او فرع
پ‌کی جمع‌شی ک‌ه چ‌رته د اصل‌حکم محض‌تعبدی وو علت ‌ی نه وونو
دی‌بیان‌دی ل‌اس‌کول‌صح ‌ح‌ندی

ددی مثال: دا و‌ل چی د م‌ی‌ی ک‌وبنه او‌س ماتوی دل‌اس دوجی پ‌ه‌کې‌وبنه
د اوبن‌ځک‌ه‌ه‌وسی د لبن سره مشابه دهنو ته ل‌اس صح ‌حندی
ځک‌ه اصل حک‌ع‌لت معلوم‌ن‌دی‌لک‌ی دا محض‌ع‌بدی حکم دی

4 – علت ب‌ه‌پ‌اس‌ی‌معن‌ی‌مشتمل وی چی‌د حکم‌سره مناسب وی ه‌ڼه چی
دشر‌ع‌ت‌د لواعد څخه‌ع‌تب‌ار‌ی ثبلت وی
لک‌ه پ‌ه‌شو راب‌و کی‌نشه
ک‌ه‌چ‌رته معنی وصف طردی وو م‌ن‌اب‌ت نه لره نو په ه‌ڼی‌بان‌دی‌ت‌عل‌ل
صح ‌حن‌دی لک‌ه‌تور‌والی‌واس‌وروالی
ددی‌مثال حد‌‌ث‌د ابن‌عباس رضی الله عنهما دی چی‌بری‌ره ک‌له ازاده‌کړی
شوهنو د خ‌اوند سره‌یې‌اتی ک‌د و ‌ابت‌ی‌ک‌د‌و بلوه ک‌ی اخت‌‌ار ورک‌ړی‌شو
او د ه‌ڼی خاوند ت‌ور رنګی‌ک‌ی‌ال‌م وو

أن‌بر‌رة خ‌رت‌عل‌ی زوجها ح‌ن ع‌ت‌مت‌ال: وكان زوجها ع‌داً أ‌سود

)1(، نو دابن‌عباس رضدا لول چی خاوند ت‌ور رنګی وو دا و
وصف طردی دی دحکم سره ‌ی من‌اسبت‌ن‌ت‌ه دی‌وجی نه د و‌نزلی‌پاره
به د ازادی‌نه‌پس اخت‌‌ار حاصل‌وی اګر ک‌ه خاوند‌ی س‌پ‌ن‌ک‌ال‌م هم وی
ب‌لل‌ت‌ه ک‌ل‌ه چی ‌ی خاوند ازاد وی‌نو اخت‌‌ار ورله‌ن‌ت‌ه‌کل‌ار ک‌ه‌تور هم وی

(1) رواه البخاري «5282» كتاب الطلاق، 15 – باب خيار الأمة تحت العبد.

Download from: www.aghalibrary.com

5 – علت بايد په فرع کې د اصل په شان موجود وي

لکه مور او پلار ته په وهلو سره قياس کول چې دې ته په اف ويلو باندې قياس دی

لکه چې علت په فرع کې موجود نه وو قياس به باطل وي

د مثال: دا ويل چې په کجورو کې د سود جاري کيدو علت (د وجه) کېنودل دي

دې وجې نه په مڼو کې هم سود جاري کيږي دا قياس په وجه کېنودو باندې

نو دا قياس صحيح نه دی ځکه چې په فرع کې علت موجود نه دی لوی چې مڼه نه تلل کيږي

أقسام القياس:
د قياس اقسام
قياس په دوه قسمه دی جلی ،خفی

1 – جلی هغه قياس دی چې علت يې په نص يا اجماع سره ثابت وي يا د اصل او فرع مابين کې د فرق په نفی باندې قطعي ثبوت موجود وي

مثال هغه چې په نص سره يې علت معلوم وي

په ونې باندې کوندې او يتيمانو مال نه خوړل په باب قياس د پناه منع د استنجا په خوشالولو

ځکه علت د اصل د حکم په نص باندې ثابت دی هغه دا چې ابن مسعود رضی الله عنه نبي عليه السلام ته دوه ټوټې او خوشالول راوړل چې استنجا پرې وکړي نبي عليه السلام يو يې واخيستل او خوشال يې

Download from: www.aghalibrary.com

ګوزار کړل و ويې فرمايل: ښکلدګی ده (1)

مثال ئې دا چې علت يې په اجماع ثابت وي:

نه ځيني صَلّى الله عليه وسلّم أن يقضي القاضي وهو غضبان (1)،

نبي عليه السلام منع کړي چې قاضي په غوسه کې فيصله وکړي

نو دغه غوسه چې د قاضي ذهن مشغولوي دا د منع علت ده

کوم ځای چې لوږه او تنده وي نو دا په قياس سره په غوسه پورې ملحقيږي

علت اصل په اجماع سره ثابت دی او دغه د ذهن تشويش دی او د زړه مشغوليا ده

مثال د دې چې د اصل او فرع ترمنځ فارق نه وي

لکه څنګه چې حرام د مال د يتيم خوړل دي د ورته د مال د يتيم ضايع کول هم دي ځکه دواړو کې فارق نشته

2 – خفي هغه دی چې علت يې په استنباط سره ثابت وي او د اصل او فرع ترمنځ د فارق نفي هم نه وي

مثال يې: د غنم په ځای کې د وريجو کې ربا جاري کول ځکه دوړه تللی شي

نو دلته علت په نص ثابت دی نه په اجماع او دا کې د اصل او فرع ترمنځ فرق هم شته

ځکه دا فرق شته چې غنم د خوراک شي دی او انسان ته برعکس نه خوري

قياس شبه

قياس الشبه:

دا دی چې فرع د دو اصلونو ترمنځ تردد وکړي او د دواړو اصلونو حکم مختلف وي او فرع د هر يو سره مشابهت ولري نو د کوم سره چې مشابهت زيات وي هغه سره به يې الحاق کيږي

(1) رواه البخاري «156» كتاب الوضوء، 21 – باب لا يستنجى بروث.

(2) رواه البخاري «7158» كتاب الأحكام، 13 – باب هل يقضي القاضي أو يفتي وهو غضبان.

ومسلم «1717» كتاب الأقضية، 7 – باب كراهة قضاء القاضي وهو غضبان.

Download from: www.aghalibrary.com

مثال ددی: الم دی الکپالم نتمل کحك لی کله چی لاس ی په ازاد شوی او کفنه لری کله چی لاس ی په حوانوشی نو کله چی مونږ دی دولصولو) ازاد او حوانتاه وکورو نوکپالم ددوارو ملن کی راځی

ددی غتته چی انسان و عالل دیپه نګ کاروورتثواب اوپهبد ورته ناه مال وړی کاح کوی الق ورکی پدیهلو کارو کی د ازادسره مشاهت لری

او ددی حتته چی هئه خ خولی کانه کولی ولکولی به کولی شی مراث ترنسکتلی شیدی کی د حول سره مشاهت لری

نو مونږ وڼو چی کپالم نتصرق مالی د لحاظه د حان سرهڅر مشابه دی نو دیسرهبه ی الحاق کړی

او د لاس ادالسم ضعڅت دی ځکه د اصل اوفرع ملن کی علهمناسب شته صرق دومره ده چی اکثرو احکاموکی ی مشاهت لری حالانکهبل اصل ورسرهپی کی مخالت وی

قیاس عکس

داصل دحکم مخالت معنی فرع پارشابتول ی وجی نه چی پفرع کی د اصل ضد معنی وجود لری

ددیمثال د نبی علی السالم ح دث دی

»وفیبضع أحدكم صدقة« قالوا : یا رسول الله ! أیأتی أحدنا شهوته ویكون له فیها أجر ؟قال: » أرأیتم لو وضعها فی حرام أكان علیه وزر؟ فكذلك إذا وضعها فی الحلال كان له أجر«)1(.

پهشرکاه دتون تاسو کی صدقه ده ،صحابه کرامو پوښتنه وکړه ای د الله رسوله : مونږ کی به ځ کس خپل شهوت پوره کوی او په هغی کی به ورته اجر وی ؟ هغه فرمایل: که چیرته ی دغه شهوت په حرام کی استعمال کړی وی نو ګناه به پری وی ؟ هغوی وویل هو نو بیا علیه الصلاة و السلام فرمایل: همدغه شان کله چی یی په حلال کی استعمال کړه نو اجر به ی کړی

(1) رواه مسلم «1006» كتاب الزكاة، 16 – باب بيان أن اسم الصدقة يقع على كل نوع من المعروف.

Download from: www.aghalibrary.com

نو نبی علیه‌السلام فرمایلي چې هغه‌حالله جماع ده داصل) چې حرام زنا ده (مخالف‌حکم ثابت کړي نو فرع کې د اصل خالف علت موجود دی

نو نبی علیه‌السلام فرمایلي چې ثابت کړي نو کله دا الله طعمی سره جماع ده‌کله شي چې اصل کې ګناه ده نو هغه حرام کار دی

Download from: www.aghalibrary.com

التعارض

د تعارض تعريف :

تعارض په لغت کې (مقابل) د يو بل سره ټکراو (او ممانعت) يو بل منع کول ته وايي

په اصطلاح کې ددوه دليلونو ټکراو ته وايي چې يو د بل مخالف وي

تعارض په څلور قسمه دی

تعارض ددوه عام دلائلو مابين کې واقع وي دی څلور حالات دی

1 – ددواړو مابين کې به جمع ممکن وي هر يو به په خپل ځای حالت باندې محمول شي چې سره مخالفت يې نه راځي نو په دې صورت کې جمع واجب ده

ددې مثال دالله دا قول دی : **{وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ} [الشورى: من الآية 52]**

اى نبي ته خلکو ته صراط مستقيم طرف ته هدايت کوې

او دالله دا قول **{إِنَّكَ لا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ} [القصص: من الآية 56]**

اى نبي ﷺ ته هغه چاته هدايت نشې کولی چې ته يې خوښوې

دواړو مابين کې جمع داده چې د اول آيت څخه مراد حق طرف ته لارښوونه ده او دا نبي عليه السلام لپاره ثابت ده

او ددوهم آيت نه مراد هدايت د توفيق د عمل طرف ته نو دا د الله تعالى په لاس کې ده نه د رسول ﷺ او نه بل چا لره

2 – که جمع ممکن نه وي نو متاخر دليل به ناسخ وي که تاريخ معلوم شي نو وروستی به ناسخ کولی شي او اول به منسوخ کولی شي

ددې مثال د الله تعالى د روژې باره کې دا قول دی

{فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْراً فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ} [البقرة: من الآية 184]

چا چې کفاره ورکړه دا د هغه لپاره بهتر دی او که تاسو روژه ونيسئ نو ستاسو لپاره بهتر ده

دې آيت کريمه کې د (طعام) خوراک ورکول او روژې مابين کې اختيار دی سره ددې چې روژه نيول بهتر دی

Download from: www.aghalibrary.com

او دالله دا قول

{فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَمَنْ كَانَ مَرِيضاً أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ} [البقرة: من الآية 185]

څوک چې ستاسو څخه په دې میاشت) رمضان (کې موجود وي نو روژه دې ونیسي او څوک چې مریض وي یا په سفر وي بیا دې په نورو ورځو کې د روژو قضا راوړي

دا آیت دلالت کوي چې روژه نیول په حق د هغه چا چې مریض او مسافر نه وي ضروري دي او ددې دواړو په حق کې قضا ده

لیکن دا د دوهم آیت لومړنی برخه متاخر) وروسته راغلې (دی

نو دا به لومړنی آیت په ارزښت کې منسوخ وي لکه دې نسخ اندي لیکل د حدیث د بسره بن الکوض ی الله عنه دی چې بخاري او مسلم او کتابونو کې وارد دی

3 که د تاریخ علم نه وي نو په راجح باندې عمل کیږي که له چې یو مرجح) ترجیح ورکونکی دلیل (موجود وي

ددې مثال د نبي کریم ﷺ دا قول دی

» من مس ذكره فليتوضأ « چا چې خپل شرمګاه لاس ووړه نو اودس دې وکړي

)1(وسئل صلّى الله عليه وسلّم عن الرجل يمس ذكره؛ أعليه الوضوء؟ قال: »لا إنما هو بضعة منك«)3(،

بل حدیث کې راغلي د هغه څخه یو کس پوښتنه وشوه چې یو څوک خپل شرمګاه لره لاس ووړي آیا هغه اودس لازم دی هغه فرمایل: نه یو شرمګاه ستا د بدن یوه برخه ده

(2) رواه أبو داود «181»، والترمذي «82»، وابن ماجه «481»، والنسائي في «الصغرى» «444»، وأحمد «6/ 27334/406»، وصححه ابن حبان «213 – الموارد» كتاب الطهارة، 29 – باب ما جاء في مس الفرج.

(3) رواه أبو داود «182»، والترمذي «85»، والنسائي في «الصغرى» «165»، وابن ماجه «483».

Download from: www.aghalibrary.com

نو اولنی حدیث ته ترجیح ورکول کیږی ځکه چی د دی راوی احتیاط دی او
طرق یی هم ډیر دی د ډیرو علماو صحیح کړی دی د اصل څخه نقلونکی
دی اودی کی زیادت د علم دی

. **4** –که مرجح)ترجیح ورکونکی څه دلیل (نه وی نو توقف به کول کیږی
شی او ددی په لوره کوم صحیح مثال نشته

دویم قسم :تعارض به ددوه خاص دلایلو مابین کی واقع وی او ددی هم څلور حالات دی

1 – ددواړو مابین کی به جمع ممکن وی نو جمع به واجب وی
ددی مثال د نبی علیه السلام د حج په باره کی دجابر رضی الله عنه حدیث دی
وسلّم أن النبی صَلّى الله عليه وسلّم صلى الظهر يوم النحر بمكة)1(

چی نبی علیه السلام د ماسپښین مونځ د حج په ورځ په مکه کی وکړ
اوبل حدیث د ابن رضی الله عنهما دی
أن النبی صَلّى الله عليه وسلّم صلاه بمنى)1(، چی نبی علیه السلام دا
مونځ په منی کی وکړ
ددی دواړو مابین کی جمع داسی ده چی هغه اول کی په مکه کی وکړ بیا
چی کله منی ته ورتلی هلته یی دوباره صحابه کرامو ته ددی مونځ امامت
وکړی

2 – که جمع ممکن نه وه نو دوهم به ناسخ وی که چیری تاریخ معلوم وو
ددی مثال د الله تعالی دا قول دی

---

(1) رواه مسلم «1218» في حديث جابر الطويل، كتاب الحج، 19 – باب حجة النبي صلى الله عليه وسلم.

(2) رواه البخاري «1653» كتاب الحج، 83 – باب أين يصلى الظهر يوم التروية.

ومسلم «1309» كتاب الحج، 58 – باب استحباب طواف الإفاضة يوم النحر من حديث أنس.

Download from: www.aghalibrary.com

: **{يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَحْلَلْنَا لَكَ أَزْوَاجَكَ اللَّاتِي آتَيْتَ أُجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ مِمَّا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَيْكَ وَبَنَاتِ عَمِّكَ وَبَنَاتِ عَمَّاتِكَ} [الأحزاب: من الآية 50]**، اى نبی مونږ ستا لپاره ستا هغه ټولې ښځې حلالې کړې دي چې تا مهر ورکړی او هغه ونزې چې ته يې مالک کوې چې الله تعالی تا ته په غنيمت کې درکړي او د تره لوڼې او د ترور لوڼې ستا درته

او بل د الله دا قول

{لا يَحِلُّ لَكَ النِّسَاءُ مِنْ بَعْدُ وَلا أَنْ تَبَدَّلَ بِهِنَّ مِنْ أَزْوَاجٍ وَلَوْ أَعْجَبَكَ حُسْنُهُنَّ} [الأحزاب: من الآية 52]، يعنې ستا لپاره نن نه وروسته نور ښځې حلالې نه دي او نه دا چې ته دې موجوده ښځو له پرته نورو بدل کړې که څه هم تا ته د هغوی حسن په تعجب کې اچوي

نو د علماوو د يو قول مطابق دا د اول آيت لپاره ناسخ دی

3 - کله نسخ ممکن نه وي نو بيا په راجح باندې عمل کول شي کله چې مرجح موجود وي

د دې مثال د ميمونه رضي الله عنها حديث دی

أن النبي صلى الله عليه وسلم تزوجها وهو حلال (1) نبي عليه السلام د هغې سره نکاح کړې وه او هغه د احرام حالت کې نه وو

بل حديث د ابن عباس رضي الله عنهما دی

أن النبي صلى الله عليه وسلم تزوجها وهو محرم (2)، نبي عليه السلام هغې سره نکاح د احرام په حالت کې کړې وه

نو اولنی حديث به راجح وي ځکه ميمونه د دې واقعې شاهده ده هغې باره کې د هر چا څخه ډېر پوهه لري بل دا چې د هغې حديث لره د ابو رافع رضي الله عنه حديث شاهد دی

---

(1) رواه مسلم «1411» من حديث ميمونة: كتاب النكاح، 5 - باب تحريم نكاح المحرم وكراهية خطبته و «1410» من حديث ابن عباس.

قال ابن عبد البر «3/ 152» من «التمهيد»: الرواية عن ميمونة متواترة.

(2) رواه البخاري «5114» كتاب النكاح، 30 - باب نكاح المحرم.

Download from: www.aghalibrary.com

ا

أن النبي صَلّى الله عليه وسلّم تزوجها وهو حلال: ولكن الرَّسول بَيّنَ أنَّها
)3(. چی نبی علیه السلام د هغی سره نکاح کړی وه او نبی علیه السلام
الله وو او بیا فرمائي: زه دواړو مابین کی استازی وم
4 – که مرجح موجود نه وی نو توقف به کولی شی او دلیل به پلټه کوم
صحیح مثال نشته
دریم قسم تعارض به د عام او خاص مابین کی واقع وی نو د عام به په
خاص سره تخصیص کوی
ددی مثال د نبی کریم ﷺ دا قول دی
«**فيما سقت السماء العشر**» (1)
او دا قول«**ليس فيما دون خمسة أوسق صدقة**» (2)
نو اولنی به په دویم سره خاص کولی شی او زکات به نه واجبیږی مگر په پینځه وسقه کی
څلورم قسم:
تعارض ددواړو نصوصو مابین کی واقع وی چی هر یو من وجه عام وی
او من وجه خاص وی
نو ددی دری حالات دی

1 – د یو په تخصیص باندی دلیل وجود ولری نو د هغی د عموم تخصیص به دی سره وشی

ددی مثال د الله تعالی دا قول دی

مثاله: قوله تعالى: {وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجاً يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْراً} [البقرة: من الآية 234]، هغه کسان چی ستاسو څخه وفات کیږی او خپلی زنانه پریږدی نو انتظار به کوی په خپلو ځانونو باندی څلور میاشتی او لس ورځی
او دالله دا قول
{وَأُولاتُ الْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ} [الطلاق: من الآية 4]

Download from: www.aghalibrary.com

حاملی زنانه عدت د حمل وضع کول دی (د بچی پیدایش دی)

نو اولنی ایت په متوفی عنها او حاملی داوړو ته شامل دی او دویم خاص دی د
حاملی باره کی عام دی په متوفی عنها کی لیکن بل دلیل موجود دی چی
اولنی ایت په دویم سره خاص شوی دی هغه دا چی سبیعه اسلمیه رضی الله
عنها د خاوند د وفات نه یو څو شپی پس بچی راوړ نو نبی علیه السلام
هغی ته د نکاح اجازت وکړ
دی وجی نه د حاملی ښځی عدت به د حمل وضع کولو پوری وی برابره ده
که خاوند ترینه وفات شوی وی یا نه

2 – که تخصیص پاره څه دلیل نه وي نو په راجح به عمل کول لازمی شی
ددی مثال د نبی کریم ﷺ دا قول دی
»إذا دخل أحدكم المسجد فلا يجلس حتى يصلي ركعتين« (1)
لکه چی څوک په ټولو وختونو کی مسجد ته داخلیږی نو ترڅو چی دوه رکعته ونه کړی
ترڅو چی کښینی نه وي دا کړی
او نبی علیه السلام قول دی
»لا صلاة بعد الصبح حتى تطلع الشمس، ولا صلاة بعد العصر حتى تغرب
الشمس« (1).

---

(1) رواه البخاري «444» كتاب الصلاة، 60 – باب إذا دخل المسجد فليركع ركعتين.
ومسلم «714» كتاب صلاة المسافرين وقصرها، 5 – باب جواز الجمع بين الصلاتين في السفر.
(2) رواه البخاري «586» كتاب مواقيت الصلاة، 31 – باب لا يتحرى الصلاة قبل غروب
الشمس، ومسلم «827» كتاب صلاة المسافرين وقصرها، 51 – باب الأوقالت التي نهي عن
الصلاة فيها

Download from: www.aghalibrary.com

د سحر مونځ نه پس هڅومونځ سنت تر څو چې نمر نه وي راختلی او د
ماز ګر نه پس هڅ مونځ سنت تر څو چې نمر نه وي کپروبشوی
رو اولنی حدیث په تحیة المسجد پوری خاص دی او د وخت په لحاظ سره
عام دی
دوهم د وخت په اعتبار سره خاص دی او په نورو ځایونو کې عام دی تحیة المسجد
ته هم شامل دی او کیږته هم
3 ـکه چې رته د عموم تخصیص پاره مرجح او دلیل نه وي نو په دواړو
به عمل واجب وي کله چې تعارض نه وي او تولی ښکلولیشی په حالت
د تعارض کې
لیکن داهڅ کیلونشی کېدای چې داسې تعارض دی صوص کی واقع وي
چې نه ئې جمع ممکن وي نه نسخ او نه ترجیح څکه نصوص تنزیل ضوالا
ندی او نبی کریم ﷺ امت ته هر څه بیان کړی دی او پوره تبلیغ ئې کړی
ی بلی تعارض د مجتهد کم نظری جهوکله کله واقع کیږی.
لیکن راجح دادی چې د دوهم د عموم تخصیص په اول سره وشی نو تحیة
المسجد په اوقات مکروهه کې جائز شی
مونږ پدی وجه دا ترجیح ورکړه څکه چې د دوهم د عموم تخصیص د تحیة
المسجد نه علاوه نورو عملو کې ثابت ده لکه فرض مونځ قضا د
جماعت راګرځول نو عموم دلته ضعیف دی

Download from: www.aghalibrary.com

الترتیب بین الأدلة

دلایلو له ترتیب ورکول

کله چې مذکوره الدلۀ (کتاب سنت اجماع قیاس) په ٌو حکم باندې متفق
وي ٌا ددې نهٌو په هٔې متفق وي په داسې حال کې چې تعارض نه وي نو
ددې حکم په ثبوت باندې عمل کول واجب دي او که تعارض ولري او
جمع ممکن وي جمع به کول شي که جمع کول ممکن نه وي په نسخ به
عمل کول کېږي کله چې د نسخ شروط مکمل وي
که نسخ ممکن نه وي ترجیح ورکول شي
د قران او سنت څخه ترجیح لاندې دلالتو ته ورکوالی شي
نص به په ظاهر باندې مقدم وي ظاهر به مؤول باندې منطوق به مفهوم
باندې مثبت به نافي باندې د اصل څخه ناقل به په هغه چې په اصل
باندې وي ځکه د ناقل سره زیادت علم دي
عام به په مخصوص باندې
هغه دلیل چې د لیل صفات پکې زیات وي د بل په نسبت
د واقع شاهد به په ځینې بل باندې مقدم وي قطعي اجماع به په ظني باندې
قیاس جلي به په قیاس خفي باندې

Download from: www.aghalibrary.com

المُفْتي والمُسْتَفْتي

فتوی ورکوونکی او فتوی غوښتونکی

مفتی: هغه څوک چې خلکو ته د الله حکم بیانوی

مستفتی : هغه څوک چې د حکم شرعی په باره کې پوښتنه کوی

د فتوی شروط

د فتوی ورکولو لپاره لاندې شروط ضروری دی

1 مفتی به د حکم په باره کې ګمان او ظن راجح لری که دا نه وی هغه باندې توقف واجب دی

2 - سوال به په توجه سره اوری چې د ځواب ورکولو ته یې اسانی شی ځکه په ځینو شیانو کې حکم د هغه د ویلو کس او کولو څخه فرع ده که چیرته هغه د سوال په باره کې پوره ګډوډ وه نه شی نو پوښتنه به تری کوی که تفصیل ته ضرورت وی تفصیل به تری نه طلب کوی او بیا تفصیل ذکر کوی

لکه چې هغه نه د کس په باره کې پوښتنه وشی چې وفات شوی دی او ځوی او وروره یې پریښی دی

نو پوښتنه به کوی چې دا ورور د مور د طرفه دی که نه ؟ او بیا جواب تفصیل سره ورکوی (لکه چې تفصیل ته ضرورت وی)

که ورور د مور د طرفه وی نو میراث کی یې هیڅ حصه نشته او بیا یې مال د ورور حصه نه پس د تره دی او که د مور نه نه وی نو بیا یې مال به د ورور حصه نه پس د هغه وی او د تره به هیڅ نه وی

3 مفتی به ذهنی طور سره مطمئن وی د لیدو چې مساله باندې ځان پوهه کړی او په ادله شرعیه سره یې جواب ورکړی هغه به کې صحیح مستری او حالت کې فتوی نه ورکوی

او فتوی د وجوب لپاره بعضی شرطونه په لاندې ډول دی

- د کومې مسالې په باره کې چې پوښتنه شوی هغه به په واقع کې وجود لری که وجود یې نه وی نو بیا د ضرورت نه فتوی ورکول ضروری ندی مګر که د سوال مقصد علم حاصلول وی او د علم پوهول ځانګړی دی نو بیا یې مفتی به ځواب ورکوی لکه چې تر اوسه پوښتنه وشی

Download from: www.aghalibrary.com

.

2 – د سۀال دحالت څ څبهدا معلومنه وی چی د هغه مهصت ځت)بی
ځایسوال کول(ۀا درخصتونتلاش یا د علماود الوال ۀو بلی سره
څکول ۀانوربد مهصدی کـه چُرته دساۀل د حال څ څه دا نهکور شۀان
معلوموی نفوتوی وکولبه واجبنه وی

3 – هیفتوییاندی بهداسی څهنومتبۀږی چی ددی څ څهۀی ضررر ډُر
وی کـه چُرتهداسی حال ویفوتوی څ څهتولکول واجب دی دلیپاره
چیاشدفمسدپه اللسرهفعکږیشی

په ساۀلبلدیځلورکارو ه الزم دی
١: دسوال کولومهصدبه ۀی حکحاصلولوا په هغی عملکول وینه دا
چی درخصتونتلاش لوهفتیشرمولوکېُره بد ماصد وی
: د هغه چاڅ څه پوښتنه کوی چی دده ۀم ۀنۀا ظ کپالب وی چی هغه د
فتوی ا هل دی
اودی لپکار دی چیپهفتو کـی ډُر لم واال ډُر زهد والا اختۀار
کـږیۀو لول دا همدی چی دا واجب دی

:د ځلسوال صحُح وضاحتبه کـویکـه د ۀوساۀلسوال چیبی علۀه
لسالم نه ۀیکـږی وو
هور پهجر کـیفیر کـوو اوځان سره لکیاوبورو کـله چی ونرپدی
ودس وکـهنو ونرتږی کـُږ ی ۀاامونږ نبحرپهوابو اوس شو کـولای؟
د مفلتی خبره بهپکور سره اوری د هغه څ څه تر هغهپوری نه
پ اڅږیتر څو چیوره مساله بلدیپوهشوی نه وی

Download from: www.aghalibrary.com

الإجتهاد

د اجتهاد تعریف : اجتهاد په لغت کی د سختکار د حاصلولو پاره کوشش کولو ته وائی
او په اصطلاح کی د حکم شرعی د حاصلولو پاره کوشش کولو ته وائی
مجتهد هغه کس دی چی په دی کی کوشش کوی

شروط الاجتهاد:
د اجتهاد بعضی شرطونه په لاندی ډول دی

1 – مجتهد به د ادله شرعیه څخه دومره مقدار علم لری چی اجتهاد کی ورته ضرورت لری لکه د احکامو آیات او احادیث
2 – د حدیث د صحت او ضعیف د معرفت لپاره به ورته معلوم وی لکه سند پېژندنه و رجالو علم وکړه
3 – ناسخ منسوخ او اجماع ورته معلوم وی ترڅو دی چی په منسوخ باندی حکم ونه لګوی او د اجماع خلاف فتوی ورنه کړی

4 – د ادلۀ تخصیص تقیید و پېژندنه ورته معلوم وی کوم سره چی حکم بدلیږی ترڅو دی چی د هغی خلاف حکم ونه لګوی

أن یعرف من الأدلة المخصصة التي به الحکم من تخصیص، أو تقیید، أو نحوه حتی لا یحکم بما یخالف ذلك.
5 – د لغت عربی او اصول فقه علم به په دومره مقدار کی وی چی د الفاظو الدلالت به ورته معلوم وی لکه عام خاص مطلق مقید مجمل مبین دی لپاره چی د دی الفاظو مطابق فتوی صادر کړی

6 – د هغه سره به دومره علم وی چی د دلایلو څخه د احکامو استنباط وکړی
او اجتهاد کله په ټول ابوابو کی وی او کله په یو مسئله د مسائلو کی وی

Download from: www.aghalibrary.com

په مجتهد باندی څه لازم دی ؟

مجتهد باندی لازم دی چی د حکم تالاښکی خپل کوشش وکړی بیا د هغی
مطابق فیصله وکړی که حکم فیصله یی وکړه نو دوه اجرونه دی د اجتهاد
اجر او حکم ته د رسیدو اجر
که حکم ته رسیدل د هغی د ظاهرول او په هغی د عمل کولو سبب دی
او که خطا شونو یو اجر دی ورله او خطا معاف ده
نبی کریم ﷺ فرمایی :
«إذا حكم الحاكم فاجتهد ثم أصاب فله أجران، وإذا حكم فاجتهد ثم أخطأ فله
أجر» (1).
که له چی حاکم اجتهاد او فیصله وکړی او حکم ته ورسیږی هغه لپاره دوه
اجره دی او که فیصله وکړی او خطا شی نو یو اجر یی دی
او که مسأله ورته نه وی معلومه توقف دی به کوی او د ضرورت په وخت
ورله تقلید کول هم جائز دی

---

(1) رواه البخاري «7352» كتاب الاعتصام، 21 – باب أجر الحاكم إذا اجتهد فأصاب أو أخطأ.
ومسلم «1716» كتاب الأقضية، 6 – باب بيان أجر الحاكم إذا اجتهد فأصاب أو أخطأ

Download from: www.aghalibrary.com

التَّقليد

د تقليد تعريف:

تملُپه لغت کی: پهکړواه کی سوای شی اچول چی ځی نه د هاپشان راتاو وی
په اصالح کی د هغچا تبلاعداری کول چی لول ئی حجت نه وی
زمونږ پردی لول سره چی لول ئی حجت نه وی دی سره دبی علٌه ال الم ، د ا هل اجماع او دصحابی د لولی تبلاعداری خارجشوه) دا هله چی د صحابی لولته مونږ حجت وا ئو(
نوی د تابعداری تهتملدُ نه وائی ځکه دا د حجت تابعداری ده لیالیته مجازا ورته تملدُ فیطرات عالول جأز دی

مواضع التقليد:

د تقليد كولو ځايونه

١ : چی ملد ئو عامی وی چی خپله د شرعٌ حکم نه پېژنی نو ده ته د تملدُ ضروری دی
الله فرماٸی:
{فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لا تَعْلَمُونَ} [النحل: من الآية 43]،
د علماو څخه پوښتنه وکړی که چېرته نه پوهېږی
عامی به د هغه عالم تملدُ کوی چی علم او زهد ئی زٌات وی که د هغه په نزد دوه علما ه مدارن که وی نو بیا ورله دُو په اختیاروولکی اختٌار دی

الثاني: أن عٌلم مجتهد حاثة تتضً الفورٌة، ولاٌتمكن من النظر فٌها فٌجوز له التملٌد حٌنئذ واشترط بعضهم لجواز التملٌد أن لاتكون المسألة من

Download from: www.aghalibrary.com

أصول الدين التي يجب اعتقادها؛ لأن العقائد يجب الجزم فيها، والتقليد إنما يفيد الظن فقط. والراجح أن ذلك ليس بشرط؛ لعموم قوله تعالى: **{فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لا تَعْلَمُونَ} [النحل: من الآية 43]** والآية في سياق إثبات الرسالة، وهو من أصول الدين، ولأن العامي لا يتمكن من معرفة الحق بأدلته، فإذا تعذر عليه معرفة الحق بنفسه لم يبق إلا التقليد؛ لقوله تعالى: **{فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ} [التغابن: من الآية 16].**

أنواع التقليد:
د تقليد اقسام

تقليد په دوه قسمه دی
عام ، خاص

1 – عام دادی چی د یو مذهب خاص نه بی التزام وکړی د هغه رخصت او عزیمت دواړه ددین پیشوایانو کار ونه کی اختیاروی
هغه به یکی علماو اختلاف کړی بعضو ورته واجب ویلی دی ځکه متاخرینو د اجتهاد الکندی لو بعضو ورته حرام ویلی ځکه په دی کی دتدبی علیه الا المتابعداری نه بیغیر بل چا تابعداری په هرشی کی راځی
امام بن تیمیه فرمائی:
إنه فرض على المؤمن وجوب طاعة رسول الله صلى الله عليه وسلم في كل أمره ونهيه، وهو الذي الإجماع وجوبه فيه ما فيه)1(.
د پیغمبر په هره خبره کی تابعداری کول واجب ګڼل د اجماع الذی عمل دی او ددی په جواز کی نظر دی
بیا فرمائی: چا چی یو خاص مذهب اختیار کړ بیا یی بل عالم د تقلید نه بیغیر ددی مذهب الذی عمل وکړ چی فتوی یی ورکړی وه نه خپله استدلال هم نه وو کړی او نه کوم عذر شرعی وو چی دده دی کار ته حلال وویلشی
نو دا د خپل خواهش تابعدار دی او عذر شرعی نه بیغیر د یو محرم کار مرتکب یی بالته که ده ته د ویلی ترجیح په مبالغانو ی معلومه وه یا په دلایلو سره چی ده ته معلوم وو یا یو عالم ورته ډیر علم والا ښکاریده نو دا

Download from: www.aghalibrary.com

ا

به دکپی مرجوح لول نه‌جاح طرفته رجوع کوی اودا کول ورله صریح
جأزنسیل‌کی واجب دی

---

(1) «الفتاوی الکبری» «4/ 625».

Download from: www.aghalibrary.com

امام احمد دد خبری وضاحت کړی دی

2 – مقلد خاص دادی چی د یو خاص عالم فتوی په یوی خاص مساله کی عمل وکړی نو دا جائز دی د هغه چا لپاره چی د اجتهاد څخه بالکل عاجز وی
لکه کولی شی خو مشمت وی ورته

د مقلد فتوی:

الله تعالی فرمائی: **{فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لا تَعْلَمُونَ} [النحل: من الآية 43]** د اهل ذکر نه پوښتنه وکړی که چیری تاسو نه پوهیږی
د اهل ذکر نه مراد علما دی او مقلد د علماو څخه ندی بلکی هغه د بل چا تابع دی
ابن عبد البر فرمائی: علماو اجماع کړی چی مقلد د علماو د جماعت څخه ندی ځکه چی علم په دلیل سره د حق پیژندلو ته وائی
بیا ابن القیم رحمه الله فرمائی خبره هماغسی ده لکه ابن عبد البر رحمه الله چی کړی ځکه دوی کی هیڅ اختلاف نشته چی علم په دلیل سره معرفت حاصلولو ته وائی او هغه معرفت چی د دلیل نه بغیر حاصل شی هغه تقلید دی
بیا ابن القیم په تقلید سره د فتوی جواز باره کی دری اقوال ذکر کړی دی
1: دادی چی په تقلید سره فتوی ورکول جائز ندی ځکه دا علم ندی او بغیر د علم نه فتوی ورکول حرام دی او دا د جمهورو اصحابو قول دی
2: د هغه مساله کی جائز دی چی د فتوی شخص ته تعلق لری او که بل چاته فتوی ورکوی بیا حرام دی
3: د حاجت په وخت کی جائز دی کله چی مجتهد عالم موجود نه وی او دا راجح قول دی چی په دی باندی عمل دی
بیان القیم رح خبره ختمه شوه.

پدی سره زمونږ رساله ختمه ته ورسیده د الله تعالی څخه دعا ده چی مونږ ته په قول او عمل کی د حق توفیق راکړی او زمونږ اعمال قبول کړی بیشکه هغه سخی او کریم ذات دی
وصلی الله وسلم علی نبینا محمد وآله

Download from: www.aghalibrary.com

مصادر او مراجع

1 – القاموس المحيط: الفيروزأبادي.

2 – الكوكب المنير شرح مختصر التحرير: الفتوحي.

3 – منهاج الأصول وشرحه: البيضاوي له المتن، والشارح مجهول لنا.

4 – شرح جمع الجوامع وحاشيته: الشرح للمحلي، والحاشية للبناني.

5 – روضة الناظر وشرحها: الأصل للموفق، والشرح لعبد القادر بن بدران.

6 – حصول المأمول من علم الأصول: مُحَّد صديق.

7 – المدخل إلى مذهب أحمد بن حنبل: عبد القادر بن بدران.

8 – إرشاد الفحول إلى تحقيق الحق من علم الأصول: الشوكاني.

9 – فتاوى شيخ الإسلام ابن تيمية: الجامع عبد الرحمن بن قاسم.

10 – المسودة في أصول الفقه: شيخ الإسلام ابن تيمية وأبوه وجده.

11 – زاد المعاد: ابن القيم.

12 – إعلام الموقعين: ابن القيم.

Download from: www.aghalibrary.com

د موضوعاتو فهرست

شمیره	موضوع	صفحه
۱	ممدمة المؤلف	
	اصول فقه	
	د اصول فقه فائده	۴
۴	د احکام شرعیه اسلام	۶
۵	احکام وضعیه	۸
۶	علم	۱۱
۷	د علم اسلام	۱۲
۸	ال الم	۱۳
۹	حقیقت او مجاز	۱۷
۱۰	امر	
	د امر صیغې	
۱۱	نهی	۵
۱۲	تکلیفي موانع	۹
۱۳	العام	۳۱
۱۴	د عموم صیغې	۳۱
۱۵	خاص	۵
	د استثناء شرطونه	۶
۱۶	مخصص منفصل	۸
۱۷	مطلق او مقید	۴
۱۸	مجمل او مبین	۴۴
۱۹	تعریف المؤول	۴۷
	النسخ	۴۹
۲۱	نسخ شروط	۵۱
	أقسام النسخ	۵
	الأخبار	۵۶
۴	اجماع	۶
۵	أنواع الإجماع	۶۵
۶	شروط الإجماع	۶۶
۷	القیاس	۶۷
۸	شروط القیاس	۷
۹	أقسام القیاس	۷
	قیاس شبه	۷
۳۱	التعارض	۷۶
	ترتیب بین الأدلة	۸
	المفتي والمستفتي	۸۴

Download from: www.aghalibrary.com

۴	الإجتهاد	۸۶
۵	شروط الاجتهاد	۸۶
۶	التقليد	۸۸
۷	مواضع التقليد	۸۸
۸	تملّ السلام	۸۹
۹	مصادر او مراجع	۹۱

Download from: www.aghalibrary.com